

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 32 (4987) 17 жніўня 2018 г.

ISSN 0024-4686

16+

*Дзе збіраюцца
маладыя паэты?
стар. 7*

*Сустрэчы з
Макаёнкам
стар. 10*

*Скарбашукальнік
Сяржук Доўгушаў
стар. 15*

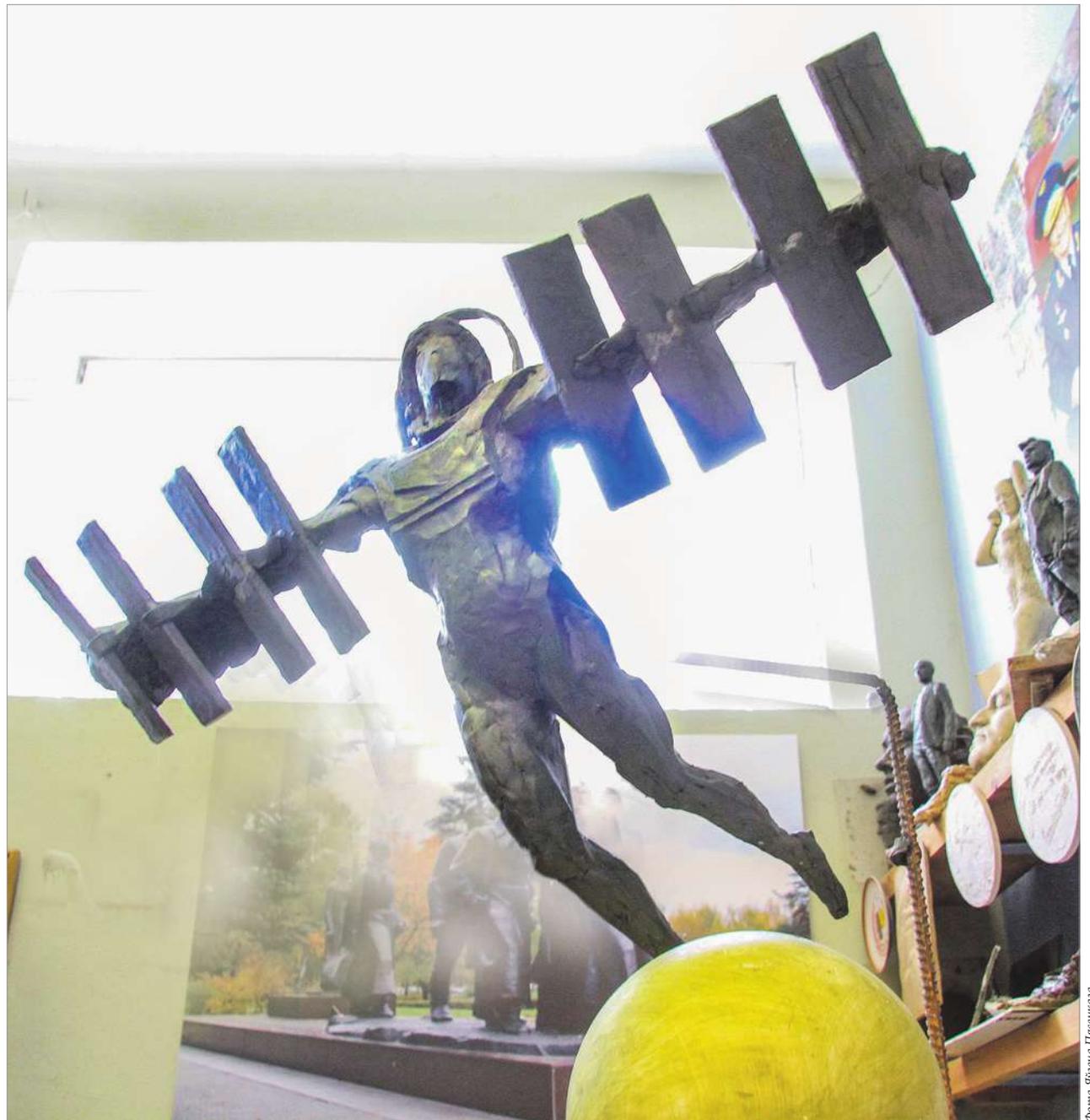
Нашчадкі Ікара

У майстэрні скульптара Івана Міско шмат насельнікаў. Адна са скульптур — Сучаснага Ікара — увасабляе найважнейшую тэму ў творчасці скульптара — космас. Тэма бясконца і беларуская.

Іван Міско стварае ўнікальны манументальны партрэт траіх беларускіх касманаўтаў — на рэльефе кожнага будучы відаць уласныя подпісы саміх герояў. Каб нанесці такі подпіс на яшчэ мяккі матэрыял мадэлі абеліска, Алег Навіцкі быў запрошаны ў майстэрню вядомага скульптара.

Яны абмеркавалі мадэль барэльефа, які ўпрыгожыць будучы абеліск на мінскай вуліцы Касманаўтаў.

Яўген ПЯСЕЦКІ, фота аўтара

Фота Яўгена Пясецкі

...Прыпынак імя...

У Глушы ўшануюць Алесья Адамовіча

Калі ехаць з Бабруйска, то гэта будзе першы прыпынак у пасёлку Глуша, у якім нарадзіўся творца. Такім чынам імкнучца папулярызаваць месца, дзе прайшло дзяцінства будучага пісьменніка, і неўзабаве адкрыць музей. Яшчэ ў маі на сайце Бабруйскага райвыканкама з'явілася прапанова прыняць удзел у конкурсе на афармленне аднаго з прыпынкаў пасёлка ў адамовіцкім стылі. Работа над увасабленнем у жыццё гэтага праекта пачалася.

Аўтарам ідэі правядзення конкурсу і яе рэалізатарам стаў бабруйчанін Андрусь Архіпенка, які назбіраў грошай на помнік Алесю Адамовічу. Ёсць спадзяванні, што бюст у найбліжэйшыя некалькі месяцаў усталююць.

ISSN 0024-4686

91770024468001 18032

Акіэнты тыдня:

краіна

Страта. Спачуванні родным і блізкім народнага артыста Беларусі Мікалая Кірычэнка накіраваў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка: «Прыміце спачуванні ў сувязі са смерцю шчырага і абаяльнага чалавека. Свой лёс Мікалай Міхайлавіч звязаў з мастацтвам, прысвяціўшы яму ўсе душэўныя сілы, талент і нахненне». Аляксандр Лукашэнка адзначыў, што творчая дзейнасць Мікалая Кірычэнка стала неацэнным укладам у гісторыю сучаснай культуры, з'яўляецца прыкладам для маладых артыстаў, сапраўдным гонарам Нацыянальнага акадэмічнага тэатра Янкі Купалы і айчыннага кінематографу, узорам служэння сваёй краіне.

Дзяржаўнасць. Прэзентацыя Канцэпцыі гісторыі беларускай дзяржаўнасці адбылася ў прэс-цэнтры БелТА. Гэтай тэме была прысвечана першая панэльная дыскусія праекта «Белая Русь» пра Беларусь. Беларуская дзяржаўнасць: гісторыя і сучаснасць». Паводле слоў дырэктара Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Вячаслава Даніловіча, выданне будзе пяцітомным. Цяпер яно рыхтуецца да друку. У Канцэпцыі прадстаўлена, як на працягу ўсяго гістарычнага шляху развіцця беларускага народа фарміраваўся патэнцыял дзяржаўнасці, як ён рэалізаваны ў гістарычных і нацыянальных формах. Праект рэалізуецца сумесна РГА «Белая Русь», Інстытутам гісторыі НАН Беларусі, гістарычным факультэтам БДУ пры інфармацыйнай падтрымцы БелТА.

Беларусь — Расія. У Брэсцкай крэпасці рэалізуюць праект Саюзнай дзяржавы, які прадугледжвае правядзенне капітальнага рамонту, рэстаўрацыі і музеефікацыі будынкаў мемарыяльнага комплексу. На захаванне будынкаў з бюджэту Саюзнай дзяржавы ў 2018—2020 гадах прадугледжана выдзяленне больш як 319,2 млн расійскіх рублёў. Будуць рэалізаваны 16 аднаўленчых мерапрыемстваў, у выніку якіх у сямі залах прадставяць гісторыю Брэсцкай крэпасці з моманту яе заснавання да заканчэння Вялікай Айчыннай вайны. У выстаўцы плануецца задзейнічаць сучасныя тэхналогіі. Цяпер кіраўніцтва мемарыяльнага комплексу сумесна са спецыялістамі вызначаецца з мастацкім рашэннем экспазіцыі. Плануецца, што яна адкрыецца ў снежні.

Стасункі. Праект палажэння аб партале «Сугучча» будзе абмеркаваны ў Мінску на наступным тыдні, паведамілі ў Міністэрстве інфармацыі Беларусі. Падчас сумеснага пасяджэння Савета па гуманітарным супрацоўніцтве і праўлення Міждзяржаўнага фонду гуманітарнага супрацоўніцтва дзяржаў — удзельніц Садружнасці, якое адбылося ў чэрвені ў Астане, было прынята рашэнне аб наданні інтэрнэт-праекту «Сугучча» статусу міждзяржаўнага гуманітарнага партала. Пасяджэнне рабочай групы па дапрацоўцы палажэння адбудзецца ў штаб-кватэры СНД. Праект «Сугучча: літаратура і публіцыстыка краін Садружнасці» рэалізуецца Выдавецкім домам «Звязда» пры падтрымцы Міністэрства інфармацыі.

Гісторыя. Фотавыстаўка Беларуская тэлеграфнага агенцтва «Імгненні стагоддзя» адкрылася ў Гродне ў адной з залаў Гродзенскага гісторыка-археалагічнага музея ў Старым замку. Прадстаўлена больш за 100 здымкаў, прысвечаных гісторыі Беларусі з 1918 года і да нашых дзён. У Гродне выстаўка дапоўнена архіўнымі кадрамі з гісторыі рэгіёна, якія не экспанаваліся раней. Здымкі фотакарэспандэнтаў дапамагаюць наведвальнікам адчуць атмасферу Фэстывалю нацыянальных культур. Частка экспазіцыі прысвечана падзеям на Аўгустоўскім канале. Гэтыя і іншыя эксклюзіўныя здымкі расказваюць пра розныя этапы беларускай гісторыі. У цэнтры ўвагі — чалавек, з пачуццямі, эмоцыямі, захапленнямі, падкрэсліў намеснік генеральнага дырэктара БелТА па ідэалагічнай рабоце Сяргей Адзюрыха.

Агляд афіцыйных падзей ад **Інесы ПЕТРУСЕВІЧ**

Стасункі

Больш, чым падзяка

Адзнакі — супрацоўнікам Цэнтра перакладу Азербайджана

Беларуска-азербайджанскія літаратурныя адносіны на сённяшнім этапе развіваюцца ў многім дзякуючы пакненням вядомых літаратараў, як у Беларусі, так і ў Азербайджане. Найперш — празаіку і публіцысту, перакладчыку і літаратурнаму крытыку Камрану Назірлі. Камран Назірлі — перакладчык прозы Мікалая Чаргінца, Алеся Бадака, Анаголя Матвіенкі на азербайджанскую мову. У Беларусі шмат дзеля пашырэння прасторы азербайджанскай літаратуры робіць паэтэса і перакладчыца Таццяна Сівец. Яна з'яўляецца і аўтарам паэмы «Баку».

І ў Выдавецкага дома «Звязда» склаліся добрыя стасункі з пісьменнікамі Азербайджана. Не аднойчы ў мерапрыемствах Дня беларускага пісьменства і Мінскай міжнароднай выстаўкі-кірмашу, на якой па традыцыі праходзіць сімпозіум літаратараў «Пісьменнік і час», удзельнічалі літаратары з Баку.

Як вынік гэтых зносін — выданне кніг беларускіх аўтараў

у Азербайджане і кніг азербайджанскіх пісьменнікаў у Мінску. У апошнія гады ў Баку выйшлі зборнікі паэзіі і прозы, надрукаваны пераклады твораў беларускіх аўтараў Анатоля Матвіенкі, Алеся Бадака, Таццяны Сівец, Юліі Алейчанкі, Марыі Кобец і іншых літаратараў. А ў Выдавецкім доме «Звязда» выйшлі кнігі Чынгіза Алі аглу, Севіндж Нурукызы, Лейлы Аліевай, «Анталогія сучаснай азербайджанскай паэзіі». Істотную падтрымку ў рэалізацыі гэтых выдавецкіх праектаў аказаў Цэнтр перакладу Азербайджана. Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь днямі адзначыла Падзякамі міністра інфармацыі старшыню праўлення цэнтра спадарыню Афга Масуд, а таксама супрацоўнікаў цэнтра — Яшара Аліева, Махіру Гараева.

Раней паэт Чынгіз Алі аглу быў узнагароджаны медалём Францыска Скарыны. Ён жа і згаданы ўжо Камран Назірлі з'яўляюцца членамі Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Сяргей ШЫЧКО

Выстаўка

«СПЯШАЕЦЦА СЭРЦА...»

У Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адкрылася часовая экспазіцыя «Спяшаецца сэрца», якая паказвае класіка такім, якім мы яго яшчэ мала ведаем. Тут змешчаны матэрыялы, прысвечаныя двум апошнім гадам жыцця Якуба Коласа: фотаздымкі, рукапісы, лісты. Фотаздымкі адлюстроўваюць пісьменніка ў розных жыццёвых сітуацыях: падчас адпачынку з сябрамі на возеры Нарач, сярод сям'і, падчас сустрэчы з землякамі ў вёсцы Мікалаеўшчына, з калегамі-літаратарамі і палітычнымі дзеячамі. Значную частку выстаўкі займаюць работы беларускага мастака-графіка Сямёна Пятровіча Геруса, які ствараў прыжыццёвыя партрэты Коласа на працягу 1953—1956 гг.

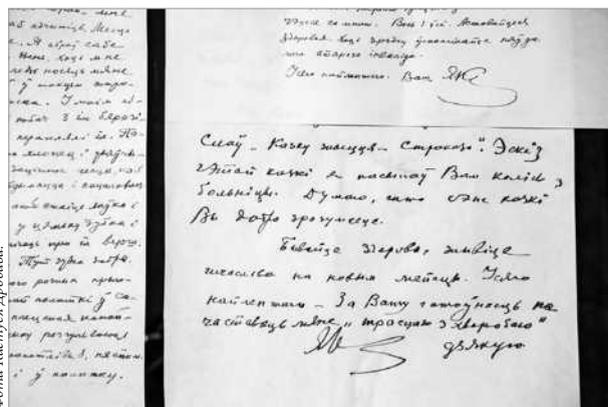
Вельмі цікавыя неапублікаваныя лісты Коласа да сваёй знаёмай Аляксандры Кетлер, якія з'яўляюцца як бы дзённікавымі запісамі апошніх гадоў. Часта ў іх Колас апісвае дрэнны стан свайго здароўя, але пры гэтым дзеліцца і тымі жыццёвымі назіраннямі, якія не заўсёды бачаць простыя людзі. У лісце ад 21/06/1956 да Кетлер можна прачытаць: «У маім аблюбованым ку-

С. Герус «Якуб Колас на Нарачы». 1954 г.

точку расце дубок і побач з ім бярозка. Яны злучылі свае галінкі і пераплялі іх.

Пазіраеш на іх і здаецца, што гэта хлопец і дзяўчына набраліся за рукі, каб пайсці ў зацішное месца, каб пагутарыць аб сваіх справах, паабдымацца і пацалавацца. Каля гэтай пары закаханых асоб стаіць лаўка і пліценае крэсла, дзе можна пасядзець у цяньку дубка і бярэзінкі. Мне нават хочацца напісаць пра гэта верш». Письмо Колас пісаў з санаторыя «Барвіха», у якім часта апынаўся па стане здароўя...

Фота Кастуся Дробіна.

Лісты да А. Кетлер.

Ініцыятыва

...Прыпынак імя...

— Грошы народныя, і я бачу гэты помнік выключна каля будынка аптэкі, — выказала сваё меркаванне дачка пісьменніка Наталія Адамовіч. — З гэтым згодны і аўтар помніка скульптар Генадзь Лойка. Там яскрав ёсць месца, дзе з часам можна будзе стварыць літаратурны сквер, паставіць альтанкі і лаўкі. Нідзе болей у Глушы няма такога зручнага месца для будучых творчых сустрэч.

Каб сюды прыязджалі турысты і зацікаўленыя асобы, трэба стварыць умовы. У тым ліку абазначыць адамовіцкіх мясціны. На конкурс паступіла каля 20 ідэй. Усе іх плануецца задзейнічаць, бо ў кожнай ёсць нешта цікавае. Вырашана зрабіць прыпынак «нулявым кіламетрам», ад якога будуць паказальнікі да дома, дзе пэўны час жыў Алесь Адамовіч, вуліцы, названай у яго гонар, да могілак, дзе ён пахаваны, да помніка, іншых мясцін, звязаных з гэтым пісьменнікам.

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

У кароткім лісце да А. Кетлер ад 13 мая 1956 года Колас раскрывае сакрэт, каму прысвечана казка жыцця «Страказа»: «На Ваш дамашні адрас я паслаў казку жыцця «Страказа». Эскіз гэтай казкі я пасылаў Вам колісь з больніцы. Думаю, што сэнс казкі Вы добра зразумееце». На выстаўцы экспануюцца рукапісы казак «Адзіночкі курган» і «Страказа», створаных у апошнія гады жыцця.

Каштоўнымі з'яўляюцца таксама рукапісы апошніх вершаў Коласа. Будучы ў цяжкім стане, класік напісаў цэлы шэраг вершаў бальнічнага характару, дзе напоўніцу выяўляюцца характэрныя стылю класіка гумар, іронія і сарказм. Знаёмства з гэтымі вершамі мяняюць звыклы вобраз класіка, які бачыцца непадступным і суровым...

Апошні ліст пісаў перакладчыку «Новай зямлі» на рускую мову Яўгену Мазалькову, дзе Колас сам дае ацэнку сваёй дзейнасці: «Вы должны расценить меня не как поэта, писателя, а как работника канцелярии в её различных отраслях. Это меня и возносит, и снижает. Ведь я поэт на 50%». Гэты ліст так і застаўся ляжаць на сталё неданісаным, бо за працоўным сталом Якуб Колас і адышоў у свет лепшы. Лейтмотывам апошніх гадоў беларускага Песняра з'яўляецца адзін невялічкі верш, які падводзіць вынік зямной дзейнасці пісьменніка:

Я хворы. Спяшаецца сэрца
Адстукаць свой пай.
Зачыняцца ў свет мае дзверцы,
Якубе, зважай!
Прыпамтай, покі не позна,
Ці ўсе ты зрабіў...

Аляксандр КРЫЖЭВІЧ,
старшы навуковы супрацоўнік
Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа

Нелі ЗІГУЛЯ

Кніжная паліца

ШТО Ё ПАДРУЧНІКАХ?

Напярэдадні новага навучальнага года вядучыя выдавецтвы краіны прадэманстравалі вынікі працы над кнігамі для школ і выказалі гатоўнасць да далейшага плённага выпуску. Пра тое, якімі выдавецтвы бачаць падручнікі і дапаможнікі для дзяцей і настаўнікаў, як мяняецца тыраж, што новага ў кнігавыданні вучэбнай літаратуры, ішла гутарка на прэс-канферэнцыі «Выдавецтвы рэспублікі — беларускім школам» у ДOME прэсы.

Сярод удзельнікаў канферэнцыі — начальнік упраўлення выдавецкай і паліграфічнай дзейнасці Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь Алена Паўлава, дырэктар Нацыянальнага інстытута адукацыі Міністэрства адукацыі Валянціна Гінчук, кіраўнікі выдавецтваў, якія спецыялізуюцца на выпуску вучэбнай літаратуры: «Народная асвета» — Вікторыя Калістратава, «Вышэйшая школа» — Аляксандр Нячай, «Пачатковая школа» — Вольга Ваніна і іншыя.

Як адзначыла Алена Паўлава, вучэбнае кнігавыданне займае значнае месца, а аб'ёмы працягваюць расці.

— Падручнікі распрацоўваюцца на конкурснай аснове. Сёння падведзены вынікі конкурсу па 100 вучэбных дапаможніках. Сярод пераможцаў кожны чацвёрты — настаўнік-практык, — заўважыла Валянціна Гінчук. Новыя вучэбныя дапаможнікі маюць свае асаблівасці: практыкаарыентаванасць, даступнасць, розныя формы прадастаўлення інфармацыі, з'яўленне большай колькасці практыкаванняў і заданняў з беларускім кантэкстам, выкарыстанне тэхналогіі дапоўненай рэальнасці.

Удзялілі на канферэнцыі ўвагу і кнігам для людзей з абмежаванымі магчымасцямі, а менавіта з праблемамі зроку. Выдавецтва «Народная асвета» выпускае шэраг дапаможнікаў для спецыяльнай школы.

Як адзначыла Вікторыя Калістратава, гэтыя падручнікі цалкам паўтараюць дапаможнікі для агульнаадукацыйнай школы. Сумесна з Міністэрствам інфармацыі рыхтуецца некалькі кніг шрыфтам Брайля для школьнай бібліятэкі. Гэта творы Івана Навуменкі, Васіля Быкава, Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Андрэя Платонава, Раісы Баравіковай, Пімена Панчанкі...

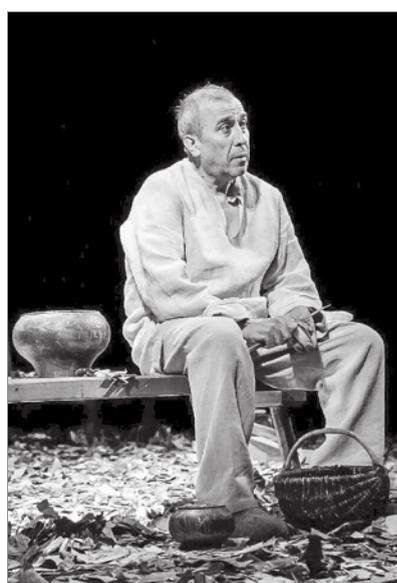
Важнай часткай адукацыі з'яўляецца вывучэнне мастацкай літаратуры. Напрыклад, выдавецтва «Беларусь» перавыдала паэму Якуба Коласа «Новая зямля» па заказе Міністэрства інфармацыі з фінансавай падтрымкай тыражом 38,5 тысячы экзэмпляраў. Разнастайнасць выданняў і тыражы павялічваюцца, а кіраўнікі выдавецтваў зацікаўлены ў далейшым развіцці гэтага напрамку.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Памяць

Узняўся над эпізодамі жыцця

Якім запомніцца народны артыст Беларусі Мікалай Кірычэнка

Фота з сайта kupalauki.by

Найперш — сумленным артыстам. Адзін з яркіх прадстаўнікоў Купалаўскага тэатра ўжо ў статусе народнага артыста Беларусі не грэбаваў ніякімі ролямі, нават дробнымі — ці то ў тэатры, ці то ў кіно. Пры тым, што за ім былі ролі неардынарных персанажаў па беларускай і замежнай класіцы: ён увасабляў Ягайлу ў «Князі Вітаўце» (паводле А. Дударова) і Палонія ў «Гамлеце» Шэкспіра. Адмоўных герояў у яго выкананні нават хацелася зразумець.

Многія памятаюць яго ролі ў спектаклях Валерыя Раеўскага: ад першага чалавека Адама ў «Страчным раі» (паводле А. Курэйчыка) да караля Ягайлы ў «Князі Вітаўце» (А. Дударова). З яго ўдзелам

ішлі такія пастаноўкі, як «Чорная Панна Нясвіжа» і «Вечар»... Вельмі яркія вобразы ў выкананні Кірычэнка паўсталі ў знакавых спектаклях Мікалая Пінігіна, такіх як «Ідылія», «Пінская шляхта», «Пан Тадэвуш»...

Апантаным працай, нават у малых ролях. Быць Фірсам у «Вішнёвым садзе»? Сядзець недзе ў аркестры, каб напрыканцы сказаць адну фразу, як у спектаклі «Маэстра»? Ён быў гатовы працаваць, выходзіць на сцэну і рабіць тую частку незаўважнай тэатральнай працы, без якой твор мастацтва не атрымаецца. Наогул умеў рабіць эпізодычныя ролі запамінальнымі (узгадайма фільм «У жніўні 44-га...», дзе Мікалай Кірычэнка вельмі красамоўна маўчыць у кадры).

З гонарам насіў званне «купалавец»: працаваў у тэатры з 1971 года (быў выхаванцам Д. Арлова ў Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце, некалькі гадоў працаваў у Брэсце). Але быў не толькі артыстам. З 2005 па 2009 год Мікалай Кірычэнка займаў пасаду дырэктара Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Ён нават у гэты перыяд выходзіў на сцэну тэатра як артыст.

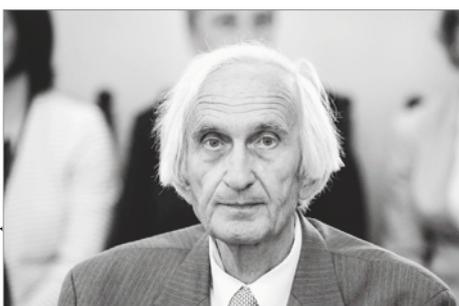
Удзельнікам яркіх творчых эксперыментаў. Не баяўся рызыкаваць, быў адкрыты да новага. Без яго ўдзелу не было б трыумфальнага спектакля «Крывавае Мэры», які яшчэ ў 90-я гады засведчыў, што ў беларускага тэатра ёсць жаданне спрабаваць новыя формы. Потым захапленне выклікалі пластычныя пастаноўкі «Больш, чым дождж» і «С.В.» (паводле А. П. Чэхава), якія склаліся таму, што ствараліся камандай аднадумцаў. Мікалай Кірычэнка умеў ацаніць арыгінальную ідэю.

Сваё разуменне тэатра перадаваў студэнтам Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, дзе выкладаў майстэрства артыстаў тэатра і кіно. У працы не даваў сабе палёгка, нават калі падводзіла здароўе. Яму было 72 гады...

Прыклад інтэлігента

Словы пра Уладзіміра Вялічка

На 75 годзе жыцця пасля цяжкай хваробы памёр наш калега, пісьменнік, публіцыст Уладзімір Паўлавіч Вялічка.

Фота з архіва БелТА.

Нарадзіўся Уладзімір Паўлавіч у вёсцы Масевічы Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці ў 1943 годзе. Скончыў факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, вучыўся ў Акадэміі грамадскіх навук пры ЦК КПСС, працаваў у брэсцкай газеце «Заря». У 1980 годзе ўзначаліў часопіс «Камуніст Беларусі». Знаходзіўся на розных пасадах, у тым ліку і на пасадзе памочніка Першага сакратара Камуністычнай партыі Беларусі П.М. Машэрава, Уладзімір Паўлавіч штодзённа назапашваў вопыт журналіста і грамадскага дзеяча.

Падчас станаўлення беларускай дзяржаўнасці і незалежнасці Уладзімір Паўлавіч быў ініцыятарам стварэння часопіса «Беларуская думка», рэдакцыяй якога кіраваў з 1991 па 2007 год. Арыгінальную канцэпцыю гэтага выдання ён перанёс і ў часопіс Саюза пісьменнікаў Саюзнай дзяржавы Беларусі і Расіі «Белая Вежа». Шмат хто з навукоўцаў, публіцыстаў, паэтаў, празаікаў, філосафаў абавязаны яму за ўвагу да іх творчасці, за супрацоўніцтва.

Сумлены, сціплы працаўнік, чулы чалавек Уладзімір Паўлавіч Вялічка — яскравы прыклад беларускага інтэлігента, які прыклаў шмат намаганняў дзеля ўмацавання духоўнай прасторы нашай краіны. Разам з калегамі ў 90-х ён напісаў публіцыстычную кнігу «Маладая Беларусь», за якую аўтары былі адзначаны Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь.

Заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь, лаўрэат прэміі «Залатое пярэ» беларускага Саюза журналістаў, член прэзідыума, праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі пакаінуў нам свае творы. Апошняя па часе кніга, створаная У.П. Вялічкам, — пра жыццё і дзейнасць П.М. Машэрава.

Саюз пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці Уладзіміра Паўлавіча Вялічка і выказвае спачуванні яго родным і блізкім.

Прэзідыум Саюза пісьменнікаў Беларусі

22 жніўня 75 гадоў спаўняецца Таісе Белічэнка, беларускаму і расійскаму рэжысёру.

23 жніўня — 95 гадоў з дня нараджэння Апалона Вейзэ (1923—2001), мовазнаўца, педагога, перакладчыка.

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

22 жніўня — на імпрэзу з удзелам Міколы Леўчанкі ў літаратурную кавярню «Кнігачай» у бібліятэку № 50 Быхава (11.00).

Люстэрка тыдня:

свят

Ва ўзросце 80 гадоў пайшоў з жыцця лобімы пісьменнік некалькіх пакаленняў дзяцей Эдуард Успенскі. Дзякуючы яго фантазіі, маленькія чытачы пазнаёміліся з кракадзілам Генам і Чабурашкам, дзядулем Ау, братамі-калабкам і іншымі казачнымі персанажамі. Серыя гісторый пра незвычайную вёску Прастаквашына, якая пачалася з кнігі «Дзядзька Фёдар, сабака і кот» (1974 год), так спадабалася дзецям, што выходзіла амаль да самай смерці пісьменніка. Творы Эдуарда Успенскага перакладзены больш як на 20 моў, па сцэнарыях і творах аўтара знята каля 60 мультфільмаў, а яго Чабурашка «ажыў» у якасці талісмана алімпійскай зборнай Расіі.

Сёлета руская літаратура святкуе 125-годдзе з дня нараджэння паэта Уладзіміра Маякоўскага. З нагоды юбілею ў ДOME І.С. Астравухава ў Маскве зладзілі адмысловую выстаўку, якая прапануе наведвальнікам выправіцца з лобімым паэтам у цікавую вандроўку па Еўропе і Амерыцы. Экспазіцыя прысвечана падарожжам Уладзіміра Маякоўскага: з 1922 па 1929 год ён дзевяць разоў пакідаў межы СССР і захаваў свае ўражанні ад паездак у вершах, нарысах, артыкулах. Выстаўка, якая будзе дзейнічаць да 10 кастрычніка, складаецца з фатаграфій, кінахронікі, мемарыяльных рэчаў, лістоў, паштовак, дакументаў ды розных твораў мастацтва, а ў яе адукацыйнай праграме запланаваны экскурсіі, лекцыі і дзіцячыя майстар-класы.

Пазалічаны агляд «Меднага вершніка», вядомага помніка Пятру I на Сенацкай плошчы ў Санкт-Пецярбургу, правялі мясцовыя спецыялісты музейнай службы. Неабходнасць аглядаў узнікла пасля інцыдэнту з вандаламі: двое мужчын залезлі на «Меднага вершніка» з мангалам і спрабавалі смажыць на ім мяса. Відэа з недарэчным здарэннем трапіла ў сацыяльныя сеткі, а яго героі — у аддзяленне паліцыі, дзе былі асуджаны за дробнае хуліганства і атрымалі штраф. Агляд не выявіў фізічных пашкоджанняў помніка, але многія мясцовыя жыхары ў абурэнні з-за знявагі да манумента, які ўжо даўно стаў адным з сімвалаў горада і знакавым месцам для наведвання турыстаў.

Неўзабаве блокбастары атрымаюць шанас на ўганараванне галоўнай кінамастацкай прэміяй ЗША: з наступнага года сярод вядомых намінацый на «Оскар» з'явіцца новая — «За лепшы папулярны фільм». Пра гэта сведчыць прэзідэнт кінаакадэміі Джон Бэйлі, які быў пераўважана на другі тэрмін 8 жніўня. Кіраўніцтва прэміі лічыць, што «Оскар» павінен мяняцца, каб не страціць актуальнасць у сучасным свеце. Так, з 2019 года хронаметраж «Оскара» стане карацейшым (з-за скарачэння колькасці намінацый, якія ўручаюцца ў прамым эфіры), а з 2020 года цырымонія пачне выходзіць істотна раней (9 лютага). Дагэтуль крытыкі адзначалі, што кінаакадэмія ігнаруе блокбастары: гэты жанр мог прэтэндаваць толькі на ўзнагароду за дасягненні тэхнічнага характару. Пасля змен у правілах стужкі кітшталу «Зорных войнаў» або «Вартавых Галактыкі» будучы атрымліваць «Оскар» і за сам фільм.

Агляд цікавінак ад Дар'і ЧАРНЯЎСКАЙ

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка, журналіста, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, заслужанага дзеяча культуры Рэспублікі Беларусь Уладзіміра Паўлавіча Вялічка і выказвае шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ глыбока смуткуе з прычыны смерці вядомага пісьменніка і таленавітага рэдактара Уладзіміра Паўлавіча Вялічка і выказвае шчырыя спачуванні родным і блізкім памерлага.

Брэсцкае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі выказвае шчырыя спачуванні старшыні Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ Таццяне Анатолеўне Дзямідовіч з прычыны напаткаўшага яе вялікага гора — смерці МАЦІ.

Землякі

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

СВЯТЛО ПАЭЗІІ
ЛЯВОНА НЕЎДАХА

Каб у канцы шасцідзясятых гадоў мінулага стагоддзя мне хто-небудзь сказаў, што я працягаю ў друку некалі такія радкі ціхага, замкнёнага ў сабе палескага хлопца, аднакурсніка майго стрычнага брата па Полацкім нафтавым тэхнікуме Лявона Неўдаха, я б, напэўна, моцна здзівіўся:

Дасць Бог, знайду я колер слоў,
Каб напісаць партрэт Радзімы новы —
На тых,
Што ёсць,
Зрудзела кроў,
Яны пужаюць позіркам суровым.

Красы нябачанай — свабодных дум паток
Не вытрымае бераг мовы кніжнай.
Любіць Радзіму лепей мо здалёк
(Лацвей з Нью-Ёрку, Бону ці Парыжу),
Ды я, дзівак, у неба ўпарта йду.
Хоць ведаю дакладна, што сарвуся
І на Палессе зоркай упаду —
На Беларусь вярнуся.

Не быў ніколі Лявон ні ў Нью-Ёрку, ні ў Парыжы. Усё жыццё ўраджэнца Столінскага раёна было звязана з Наваполацкам. Скончыўшы тэхнікум, працаваў аператарам на нафтаперапрацоўчым заводзе, адслужыў у арміі, вярнуўся на роднае прадпрыемства. Нечакана для сяброў аднакурснікаў паступіў на завочнае аддзяленне факультэта журналістыкі БДУ, стаў пісаць у мясцовую газету «Хімік», куды яго запрасілі на працу, дзе больш чым за дваццаць гадоў прайшоў шлях ад карэспандэнта да галоўнага рэдактара.

І ў сваіх публікацыях, і ў жыццёвых учынках Лявон заўсёды быў прынцыповым і бескампрамісным, што не рабіла яго жыццё лёгкім і бесклапотным. Урэшце атрымалася так, што замест падзяк і шанавання яму даводзілася чуць папрокі, заўвагі за свой няпросты характар.

А, па вялікім рахунку, гэта называлася пазіцыяй сумленнага і праўдзівага чалавека, які не хацеў падладжвацца пад чые-небудзь густы і погляды, уступаць у групоўкі.

І ў газетнай творчасці, і ў пісьменніцкай Неўдах вылучаўся менавіта гэтым сваім нетрадыцыйным шляхам. Не штукарствам, а часам нават знешняй каструбатасцю пісьма, але нязменна сваім поглядам на падзеі. Нездарма адна з яго кніжак паэзіі называецца «Чорнае святло».

Менавіта гэтыя якасці творцы прыцягнулі ўвагу мэтра паэзіі Генадзя Бураўкіна. Калі я, працуючы ў «Вожыку», пазнаёміў Генадзя Мікалаевіча са сваім наваполацкім земляком, той, прыцэпавшы рукапіс Лявонавай кніжкі, заахвоціўся дапамагчы аўтару і практычна адрэдагаваў яго зборнік.

А пачынаў Неўдах у легендарным на сёння літаб'яднанні «Крыніцы», дзе ў шчасліваю пару звёў жыццёвы і творчы лёс звыш дзясятка цяпер вядомых у краіне літаратараў. І шлях ад першай публікацыі да першай кніжкі, што выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура», зацягнуўся аж на сямнаццаць гадоў. Гэта была кніга прозы, а паэтычны зборнік выйшаў яшчэ праз дзевяць гадоў. Сучаснікам цяжка зразумець, наколькі няпростым было ў той час выдавацца, але першыя кнігі Неўдаха ў адрозненне ад некаторых шматлікіх зборнікаў, што маюць на рахунку сённяшняга аўтара, вызначаліся не толькі пазіцыяй, але і высокай прафесійнай якасцю.

Пасля гэтага былі і іншыя кнігі і публікацыі. У 1998 годзе Лявон стаў членам творчага саюза, але простым і бесклапотным яго шлях у літаратуры не назавеш.

Ды скажу шчыра: нават калі б Лявон Неўдах не выдаў ніводнай кнігі, павагу і ўдзячнасць многіх новапалачан ён заслужыў — сумленнасцю і шчырасцю, гатоўнасцю прыйсці на дапамогу, сяброўскай вернасцю — тымі якасцямі, якія заўсёды ўласцівы сапраўдным добрым людзям.

А вершы яго жывуць, дыхаюць высокай любоўю, някідкім, але трывалым святлом.

Аб'ект любові —
беларускі мелас

У фондах аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі захоўваюцца рэдкія выданні зборнікаў сельскіх песень Яна Чачота, якія былі выдадзены пры яго жыцці.

На лёс Яна Чачота моцна паўплываў 1818 год, калі будучы філамат па рэкамендацыі свайго сябра Адама Міцкевіча стаў членам і ўдзельнікам Таварыства філаматаў — таемнага згуртавання студэнтаў Віленскага ўніверсітэта. Праз год ён уступіў і ў новае канспіратыўнае студэнцкае аб'яднанне — Таварыства філарэтаў, у якім узначальваў літаратурны аддзел, так званыя Блакітны саюз. Ян, як актыўны ўдзельнік таварыства, праявіў сябе ў якасці сцэнарыста, пісаў для вечарын вершаваныя сцэнарыі і паэтычныя віншаванні для сяброў, быў нават прызнаны на паэтычным турніры філаматаў, які прайшоў у Вільні ў снежні 1818 г., трэцім паэтам, пасля Адама Міцкевіча і Тамаша Зана.

Віленская студэнцкая моладзь чытала вершы і спявала песні і на польскай мове, і па-беларуску. У той час асобныя творы Чачота былі пакладзены на музыку яго сябрам Тамашам Занам, а пазней — вядомым кампазітарам Станіславам Манюшкам.

З Манюшкам Яна Чачота збліжаў адзін аб'ект любові — беларускі мелас. З выхадом у свет у 1843 г. першага «Хатняга спеўніка» між кампазітарам і перакладчыкам сялянскіх песенек «з-над Нёмана» завязалася ліставанне. Аўтар «Хатняга спеўніка» звярнуўся да Яна Чачота з просьбай даслаць яму вершы ў народным духу. У выніку ў першы «Хатні спеўнік» увайшлі тры сялянскія песенькі Яна Чачота — «Ах, далёка...», «Што там за кветка...», «Ой, бярозка міла...». Дванаццаць песень, перакладзеных Чачотам з беларускага меласу, трапілі ў пяты «Хатні спеўнік». Усяго Манюшка напісаў 22 песні на арыгінальных тэкстах Яна Чачота і на яго апрацоўкі-пераклады вуснапаэтычных твораў.

Актыўная дзейнасць Яна Чачота ў Таварыстве філаматаў і філарэтаў не падабалася царскім уладам. У 1823 г. іх актыўныя члены былі арыштаваны і адпраўлены ў віленскую турму. Чачота разам з Тамашам Занам і Адамам Сузіным адправілі ў дзесяцігадовую высылку ў аддаленыя губерні Расійскай імперыі. Дарэчы, у рукапісным фондзе № 23 «Калекцыя» аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў захоўваецца арыгінальны дакумент аднаго з заснавальнікаў Тайнага студэнцкага таварыства Тамаша Зана — перапісаны ім ад рукі Статут таварыства. Запіс быў зроблены ў 1823 г. у турме.

На радзіме Яна Чачота чакалі старыя і збыднелыя бацькі, засталася родная сэрца і духу Зося Малёўская, якая ўзялася зберагаць рукапісныя зборнікі паэта. Толькі ў 1833 г. ён атрымаў дазвол вярнуцца ў Беларусь. Праз нейкі час уладкаваўся на працу ў бібліятэку графаў Храптовічаў у Шчорсах (Навагрудчына). Пад уплывам старадаўніх кніг задумаў напісаць вялікі цыкл гістарычных балад пад назвай «Спеы пра даўніх ліцвінаў да 1434 года». Працягваў вывучаць фальклор, збіраў і запісваў народныя песні, легенды і паданні, прыказкі і прымаўкі. Вынік гэтай працы — выдадзеныя ў Вільні шэсць фальклорных зборнікаў пад назвай «Сялянскія песні з-над Нёмана і Дзвіны».

Ян Чачот пачаў збіраць вусную народную творчасць яшчэ ў 30-я гады XIX стагоддзя, потым рабіў пераклады на польскую мову. У свой час сялянскія песні мелі даволі шырокі рэзананс сярод перадавой грамадскасці. Зборнікі «Сялянскіх песень...» выдаваліся Чачотам на працягу дзевяці гадоў (1837—1846).

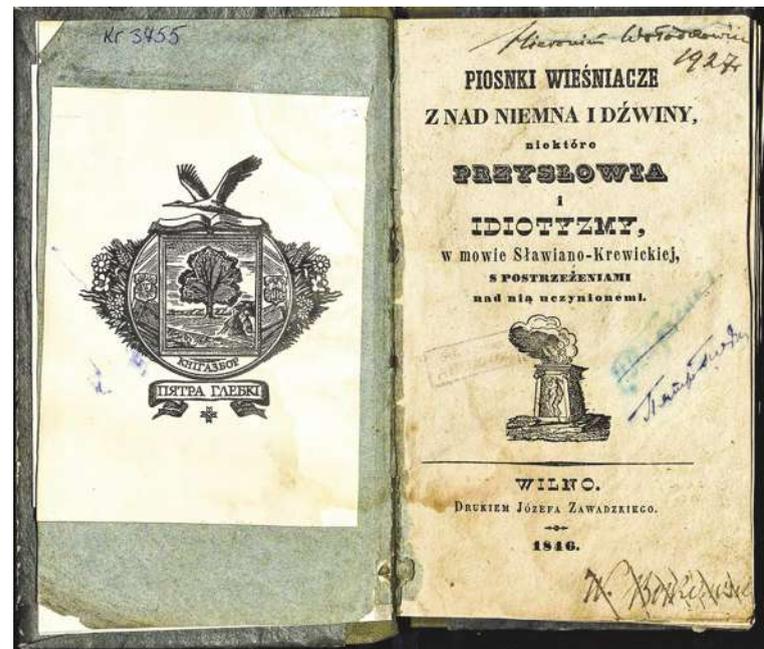
У віленскім выдавецтве Ю. Завадскага ў 1837 г. пабачыў свет зборнік беларускіх песень «Piosnki wieśniacze z nad Niemna», у якім змешчаны 100 песень у перакладзе на польскую мову Яна Чачота. У аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі гэты зборнік захоўваецца ў якасці мікрафільма.

Услед за першым зборнікам выйшла яшчэ пяць аналагічных зборнікаў, у якіх апублікавана каля 1000 народных песень, запісаных над берагамі Нёмана, Дзвіны і Дняпра. За выключэннем апошняга зборніка, дзе песні прыводзяцца ў арыгінальным беларускім гучанні, усюды падаецца толькі польскі пераклад.

У кнігазборы Пятра Глебкі (аддзел рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі) захоўваюцца два зборнікі сельскіх песень у перакладзе Яна Чачота. Тэкст песень у кнізе 1840 г. — у перакладзе на польскую мову, у збор-

ніку 1846 г. — на рэгіянальнай гаворцы «літоўскай» шляхты, мова якой прадстаўляе той «пераходны дыялект», што фактычна быў тагачаснай беларускай літаратурнай мовай. Менавіта яго філаматы хацелі яшчэ болей «збеларусіць». Філаматы вымушаны былі пісаць на мове беларускай спаланізаванай шляхты. Але, беручы ў цэнтр сваёй увагі просты люд, арыентуючыся на культуру селяніна-беларуса, яны ставілі мэту паступова зрабіць літаратурнай і яго гаворку.

У кожным зборніку перад асноўным тэкстам змешчана прадмова аўтара і каментары да зборнікаў, дзе Ян Чачот выказвае думкі пра жыццё беларусаў, іх мову і фальклор. Паэт спачувае нядолю прыгоннага селяніна, з абурэннем піша пра бязрадаснае існаванне яго дзяцей. У каментарыях да зборніка 1840 г. гаворыцца: «Як жа сумна звычайна выглядаюць у вёсках сялянскія дзеці, якія гуляюць каля хат, пазіраюць праз маленькія аконцы і ахвотна выбягаюць адчыніць вароты праезджаму!.. Нямытыя, нечасаныя, часта ў вельмі брудных і пашкуматаных кашульках! Калі выйдзеш з панскага двара, дзе вабіць і захапляе вочы белізна і жывасць колераў, — які ж кантраст, які нечаканы і непатрэбны

«Сялянскія песні з-над Нёмана і Дзвіны».

пераход!».

«Баліць сэрца, — піша Чачот у прадмове да таго ж зборніка, — калі бачыш самы шматлікі і самы працавіты клас насельніцтва даведзеным да такой беднасці...». Аднак тут жа аўтар выказвае думку, што асноўнай прычынай беднасці ў беларусаў лічыцца не прыгонніцкі лад, а карчомнае п'янства.

У прадмове да зборніка 1846 г. аўтар падае ў перакладзе невялічкі беларускі слоўнік і 130 прыказак ды дзельца сваімі высновамі наконт «крывіцкай» (беларускай) мовы. Ён прызнае, што яму не хапае ведаў, каб даць «нейкі граматычна-гістарычны нарыс гэтай мовы». І піша далей: «Належнае даследаванне мовы, на якой пры нашай памяці любілі паміж сабой гаварыць жывыя яшчэ тады старыя паны, на якой цяпер гавораць з сялянамі паны і аканомы, на якой некалі пісалі ў нас дзяржаўныя акты, цалкам ляжа на плечы нейкага здольнага чалавека, можа, селяніна, які, атрымаўшы веды, больш глыбока разгледзіць добра вядомую сабе мову». Аўтар вызначае месца «крывіцкай» мовы сярод іншых славянскіх моў і лічыць, што яна знаходзіцца пасярэдзіне паміж рускай, украінскай і польскай, аднак бліжэй да рускай, чым да польскай.

У сваіх прадмовах Чачот тлумачыць, якія мэты ставіў перад сабой, збіраючы і выдаючы беларускія народныя песні. Перш за ўсё — асветніцкія. Ён хацеў навучыць непісьменнага беларускага селяніна самым простым маральна-этычным ісцінам: трэба быць працавітым і руплівым, нельга прапіваць грошы ў карчме і інш.

На жаль, не ўсе творы паэта апублікаваны, не ўсе знойдзены. Напрыклад, невядома, куды дзелася польская прэзічная «апавесць з 1829 года» — «Жмудзь і Літва ў карыкатуры». 69 старонак, якія захаваліся ад апавесці, дазваляюць меркаваць, што гэта быў востры сатырычны твор, што ў ім едка высмейвалася мясцовая шляхта. Многія рукапісы Яна Чачота загінулі ад рук царскіх цензараў і проста з цягам часу.

Творы Яна Чачота сёння друкуюцца ў перакладзе на беларускую мову. У фондах ЦНБ НАН Беларусі захоўваюцца чатыры сучасныя перавыданні, якія даюць ґрунтоўную інфармацыю пра творчасць таленавітага суайчынніка.

Алена ДЗЕНІСЕНКА

ДЗЕ НАЧУЕ ЖАЎРАНАК?

«Калі я ўспомню / Аб перажытым, / Жыцця гартаю / Спісаны шытак...» — панчанкаўскімі радкамі, быццам бы ўласнымі, вырашыла пачаць свае ўспаміны аб маёй кароткай, але важнай перапісцы і сустрэчы з народным паэтам Беларусі Піменам Емяльянавічам Панчанкам. Адным з самых любімых паэтаў праз усё маё жыццё, пачынаючы са школы, з яго смелага і мужнага «Героя», які

*Злосна сказаў: «Уставай, пяхота!
Мы не на пляжы, а на вайне».
І лёг на змяніны скруткі дроту.
І дзвесце салдацкіх запаленых ботаў
Прайшлі па яго спіне.*

Не ў школе, а значна пазней, ад самога ж Пімена Емяльянавіча я даведлася праўду пра «Героя» — Аляксандра Фяцкіса. Салдату насамрэч прыйшлося легчы на дрот, па якім праходзіў ток, — тым самым даць магчымасць прайсці наперад пяхоце, каб тая «сцяг перамогі ўзняла ранкам на заваёваным рубяжы».

А ў школе і пазней мне не давала спакою іншая праўда: ганарлівае паведамленне маёй настаўніцы Ады Іосіфаўны Пякарскай, што яна быццам бы сядзела за адной партай з Піменам, Пімкам, як землякі майго дарагога Мсціжа, што за 22 кіламетры ад Бягомля, называлі будучага народнага паэта Беларусі. У школьным падручніку па літаратуры не гадвалася гэтая цікавая дэталі. І потым, калі я вучылася ў Мінскім педагагічным інстытуце імя А.М. Горкага, наведваючы бібліятэку нашай альма-матар, у кабінце на літаратурнай кафедры, у бібліятэцы імя У.І. Леніна — нідзе не знаходзіла жаданай для мяне версіі, што Пімен Панчанка жыў у нас, хадзіў па мсціжскіх лугах, збіраў ягады ў Загорскім лесе... І кожны раз перыяд яго жыцця на Бягомльшчыне завяршаецца вось такімі ўспамінамі:

«У Бягомлі я закончыў сямігодку, прачытаў ледзь не ўсе кнігі ў школьнай і раённай бібліятэках. Бягомльскі раён быў адным з самых бедных у рэспубліцы. Зямля радзіла мала — яна была густа пасыпана каменнямі. Збіраць іх вясной, засеюць палі, а на другі год камення вылазіць яшчэ болей. Раён наш быў пагранічным, і мы з піянерскіх гадоў былі прывучаны глядзець: ці не з'явіўся ў нашых лясах чужынец, шпіён. Пра ўсёй нашай павышанай класавай свядомасці мы ўсё ж пабойваліся лесуноў, заломаў, любілі святкаваць купалле, каляды, вялікдзень. Калі мне споўнілася трынаццаць гадоў, я ўпершыню трапіў у Мінск — дэлегатам Усебеларускага злёту піянераў».

І вось яна праўда — Злёт піянераў у Мінску! Але не з Бягомля, а са Мсціжа Пімен Панчанка, як потым ён мне прызнаўся, быў накіраваны ў сталіцу Беларусі... Дык праўду казала мая настаўніца Ада Іосіфаўна! Сваіго суседа па парце яна прыгадвала як выдатніка, лепшага хлопчыка ў класе, паэта... «Бывала, — распавядала яна з дабрадушнай усмешкай, — у час перапынку сядзім на бярвенні, што прывезена да школы, і просім, каб Пімка склаў верш пра каго-небудзь з нас. І ён на хаду праз якую хвіліну чытаў новыя і новыя чатырохрадкоўі і... зрываў апладысменты».

Я ўсё яшчэ сумнявалася ў праўдзівасці слоў сваёй шчырай і добрай настаўніцы, таму ўсё ж наважылася аднойчы сумненні развясць. Не хапіла смеласці зрабіць гэта падчас сустрэч з Піменам Панчанкам у інстытуце — ад хвалявання падкошваліся ногі і язык рабіўся драўляным.

У 1988 годзе я настаўнічала на Лепельшчыне. Спраў, вядома, у сельскіх настаўнікаў няма. Рэдка калі выпадала тэлевізар паглядзець. Але перадачу «Літаратура ў школе», якую вёў таленавіты педагог, артыст, мой настаўнік А. А. Каляда, не прапускала. Пачуўшы з блакітнага экранна гаворку Пімена Емяльянавіча, прыгадала сваіх землякоў, бабу Сцепаніду, бо настолькі яго маўленне супадала з нашым дыялектам, што канчаткова пераканалася: быў у нас, жыў і вучыўся ў Мсціжы народны паэт. І, адсунуўшы ўбок шшыткі, планы, рашылася напісаць пра ганарлівае паведамленне настаўніцы, пра мае сумненні... І яшчэ даслала некалькі сваіх вершаў, паэтычных «забавак» — хацелася пачуць меркаванне майстра.

Ліст адрывалі, можна сказаць, а «дэревню дедушке» — у Саюз пісьменнікаў Беларусі. І 8 сакавіка — не з Саюза пісьменнікаў, а з вуліцы Пуліхава, 29, кв. 122 — прыйшла віншавальная паштоўка, у якой Пімен Емяльянавіч караценька распавёў аб сваім нараджэнні ў Рэвелі (цяпер Талін) і пацвердзіў, што ў 1930—1931 гадах жыў у Мсціжы, яго бацька быў накіраваны лесніком у наша лясніцтва. Менавіта ад Мсціжа трынаццацігадоваму вучню паштасціла трапіць упершыню ў Мінск — дэлегатам Усебеларускага злёту піянераў. Праўда, школа на той час знаходзілася ў Загор'і — якраз на горцы, як ехаць з Бягомля, справа ад Мсціжа. У 1988 годзе Пімен Емяльянавіч напісаў, што яго настаўнікі Кецко яшчэ жывыя, жывуць у Гомелі, падкрэсліўшы, што ўсё гэта было «ў старажытную эпоху». А наконт маіх вершаў народных паэт Беларусі таксама развясць сумненні: «у Вас, безумоўна, ёсць паэтычныя здольнасці, асабліва верш “Жаданне”».

Фота Кастуса Дробава

Нават уявіць сабе не магла, што мне сам Пімен Панчанка мог даслаць ліст. Радасная і шчаслівая, я цалавала кожную літарку на паштоўцы. Мала таго, праз пару дзён паштальёнка прынесла ў настаўніцкую бандэроль, распакаваўшы якую на вачах цікаўных калеж, трымала ў руках кнігу з зычлівым аўтографам «Зямлячцы па Мсціжу і паэзіі». А на наступны год, якраз 8 сакавіка, — чарговая паштоўка і яшчэ адна кніга — «Горкі жолуд» з памятным надпісам: «Дарагой мсціжанцы Веры Буланда ад усяго сэрца — Пімен Панчанка» 6.III.89г. г. Мінск. Нарэшце ў гэтым маленькім зборніку ўпершыню ў творчасці Пімена Панчанкі прыгадваюцца мястэчкі, блізкія да Бягомля, а таксама Мсціж:

*Залесе, Плёсы, Крэва,
Ваўчу і Ваўкавыск
Змяніць, закрэсліць трэба! —
Здаўна я чую віск.*

*І трубяць зноўку боўдзілы,
Што Мсціж і Арахі,
І Бортнікі, і Бондары
Здаваць пара ў архіў...*

Не таму распавядаю я падрабязнасці перапіскі з Піменам Емяльянавічам, каб надаць сабе нейкай важнасці. Не! І вучням, калі праводзіла ўрокі па творчасці народнага паэта і хвалілася паштоўкамі і яго аўтографамі, заўсёды падкрэслівала яго ўвагу і павагу да людзей, хто б там ні быў, яго чалавечнасць, бо насамрэч — «без чалавечнасці не будзе вечнасці». У гэтым пераканаліся мае вучні не толькі пасля знаёмства з творчасцю любімага мастака слова, але і пасля знаёмства з самім паэтам.

Неяк падчас урока ўголас выказала сваю мару сустрэцца з земляком па Мсціжу. Адна з вучаніц, Оля Колбік, выгукнула: «Дык у чым справа? Давайце з'ездзім у госці!» У госці да народнага паэта? Не, гэта вельмі смела і неяк няёмка, няправільна. Але дзесяцікласніца сказала, што ён зразумее нас, бо вельмі добры чалавек, у мінулым сам настаўнік, які сцвярджае:

*Той дзень прапаў і страчаны наvekі,
Калі ты не зрабіў таго, што мог;
Калі не паспрыў ты чалавеку,
Няшчыры быў, зманіў, не дапамог.*

У адзін з выхадных дзён — эх, што будзе, тое не зменіш, — едзем у Мінск, на вуліцу Пуліхава, 29, кв. 122. Была восень, з сабой прыхапілі восеньскія нарыхтоўкі: грыбы, варэнні, саленні — не з пустымі ж рукамі ў госці! Вучаніцы Оля Колбік і Наташа Пастушэнка супакойвалі маё хваляванне на працягу ўсёй дарогі. Дзверы нам адчыніла жонка Пімена Емяльянавіча Зоя Кірылаўна. Яна была ўжо апранута ў палітончык, каб ісці на пошту зрабіць аплаты за камунальныя паслугі. Пачуўшы, што мы з Барысаўшчыны (быў трэці год — 4 лістапада 1993 — маёй працы ў гэтым раёне, в. Навасёлкі, Лівінскі сельсасет), гукнула мужу. Хуценька распранулася, пачуўшы згоду сустрэць нас. Пімену Емяльянавічу на калясцы нязручна было самастойна выкочавацца са свайго кабінета. Прыязная ўсмішка, гумар, таварыскасць, нібы мы даўнымдаўно знаёмыя, — з першай хвіліны сцерлі хваляванне і збянтэжанасць. Я і вучні па-новаму ўспрынялі яго бяграфію, жыццёвы шлях прайшоў перад намі больш ярка і запомніўся на ўсё жыццё:

«Задоўга да імперыялістычнай вайны мае бацькі — беларускія сяляне — паехалі ў Прыбалтыку ў пошуках заробку і пачалі працаваць на суднабудаўнічым заводзе ў Рэвелі (цяпер Талін), там я і нарадзіўся 23 жніўня 1917 года.

Пасля грамадзянскай вайны бацька працаваў дзясятнікам, аб'ездчыкам, прарабам, ляснічым. Я часта ездзіў з ім то на пасадку лесу, то на новыя распрацоўкі і кожны раз бачыў многа новага і цікавага ў жыцці леснікоў, лесапрацоў, возчыкаў, падсочніц, слаўшчыкаў. Мiane заўсёды здзіўляла, якія ў нас разнастайныя, непаўторныя лясны:

магутныя пушчы, заўсёды ўсхваляваныя асінікі, звонкія высокія бары, прасторныя дубровы, вясёлыя бярозавыя гаі, застыўшыя ў непрыступных калонах ельнікі, калінавыя і чаромхавыя зараснікі... Для беларускіх хлапчукоў лес — першая школа, зялёная энцыклапедыя. Ён шуміць, пье, шаласціць, кукуе, перагукваецца, вые, гудзе, грозна маўчыць. Духмяная звонкая зямля, родны дом, напоўнены казкамі паданнямі, легендамі. З малых гадоў усе мы вучыліся пасвіць у лесе кароў, збіраць ягады і грыбы, вязаць венікі, выразаць з балотнай бярозы чачоткавыя кні, а з лазы — дудкі і свісткі, знаходзіць птушыныя гнёзды, запасаць на зіму арэхі і рабіну. Мы ніколі не баяліся свайго лесу. Пазней, у гады Айчынай вайны, беларускі лес для многіх стаў надзейным абаронцам...»

Часта свой аповед Пімен Емяльянавіч перарываў пытаннемі, напрыклад, як працуецца настаўнікам у вёсцы, і прыгадваў свае настаўніцкія гады:

«З восені 1934 года я быў настаўнікам у Кіраўскім раёне Магілёўскай вобласці, спачатку ў пачатковай школе, а пасля ў сярэдняй, і вучыўся ў Мінскім настаўніцкім інстытуце.

Сельскі настаўнік заўсёды перагружаны. Падрыхтоўка да ўрокаў, гурткі і даклады, антырэлігійная прапаганда і многае-многае іншае.

Тады было страшэннае бездарожжа. Праўленне калгаса выдзеліла для мяне каня: я і цяпер успамінаю вясновую бездарож і разбухлыя ад гразі палявыя дарогі, па якіх я паціху ехаў на куставую настаўніцкую нараду і вяртаўся цёмнай ноччу ў сваю вёску. Канікулы праводзіў у Мінску. Былі прачытаны абавязковыя і неабавязковыя інстытутскія класікі, але класіка мяне ў той час мала цікавіла. Усё часцей і часцей я заглядаў у трохпавярховы зялёны Дом пісьменніка, каб паслухаць ці проста паглядзець на нашых жывых пісьменнікаў — Купалу, Коласа, Бядулю. З Мінска заўсёды прывозіў чамадан кніг. Для мяне адкрываўся новы паэтычны сусвет...»

Нам не давалася бачыць ні Коласа, ні Купалу, затое мы вось так непасрэдна сядзелі насупраць Пімена Панчанкі і ад яго таксама павезлі дадому кнігі з аўтографамі кожнаму. Кнігі нам па «загадзе» мужа адшукала Зоя Кірылаўна, таксама настаўніца, як выявілася ў час размовы. Толькі настаўнічала яна мала — набірала вершы свайму Пімену, была «ўласным сакратаром», які, нягледзячы на хваробу, жартаваў на працягу ўсёй нашай сустрэчы. Каляску сваю называў ратавальным канём, а кушэтку побач — каб жонку вяртаваць, а заадно і санітарка побач, «была сакратаркай, цяпер — санітаркай...»

Мiane ўсцешвала вельмі, што Пімен Емяльянавіч памятаў і Мсціж, і Валокі, і Мрай, і камяністую глебу... Здзіўляўся, што і мы школьнікамі кожны год збіралі каменне. А яшчэ гутарылі пра жыццё і жыта, пра жаўранкаў у паднябесці. Усе задумаліся над пытаннем: «А сапраўды, дзе начуе жаўранак?»

*Дзе начуе жаўранак,
Скажыце,
Ці на лёгкім воблаку,
Ці ў жыцце?*

*Запытаўся ў некага
Я ўранні...
Гэта пачалося ўжо
Вяртанне.*

*.....
Запытаўся,
Ды ніхто не чуе...
Пэўна, ў сэрцы
Жаўранак начуе.*

Пімен Емяльянавіч прызнаваўся: «Самым «маім», самым неабходным на ўсё жыццё зрабіўся для мяне Уладзімір Маякоўскі». А для мяне самы «мой» — гэта ён, Панчанка! І не таму, што зямляк, а таму, што яшчэ задоўга да знаёмства з ім мне зразумелыя і самыя «мае» яго радкі: «Пачуць хачу я Дыханне жыта»; «Сябры, давайце будзем хвалявацца / За ўсіх і ўсё: за зерне, і дзіця...»; «Мала сказаць: ненавіджу, / Мала сказаць: прызнаю, / Біцца за праўду — і выжыць, / Нібы салдат у бою»; «Ці плачу я, ці пляю? / Восень. На вуліцы цёмна... / Пакіньце мне мову маю, / Пакіньце жыццё мне!»

Пайшоў з жыцця Пімен Панчанка 2 красавіка 1995 года. Не стала сапраўднага сябра, добрага чалавека, шчырага патрыёта, які адзін з першых узняў голас у абарону беларускай мовы. Не стала вялікага паэта, які з нянавісцю ставіўся да ўсяго таго, што перашкаджала сумленна жыць, працаваць. Для якога самае важнае ў паэзіі — праўда жыцця, праўда пачуццяў яго сучаснікаў, чалавечнасць. Ён і мяне ў адным сваім аўтографе папрасіў: «Жыві праўдзіва, пішы праўдзіва — будзеш шчаслівай!»

Дзякую, Пімен Емяльянавіч, што былі ў маім жыцці і застаюцца ў памяці вашы добрыя словы, цудоўныя вершы і... жаўранак, які яшчэ і ў маім сэрцы начуе.

Вера БУЛАНДА

Патрэба пераадолення

Бадай, кожны пісьменнік свядома ці неўсвядомлена імкнецца чымсьці прывабіць, заінтрыгаваць чытачоў, прыцягнуць увагу да свайго мастацкага твора. І такімі прыцягальнымі момантамі альбо, лепш сказаць, своеасаблівымі кручкамі, на якія творцы могуць «падчапіць» зацікаўленага чытача, могуць быць і востры сюжэт з нечаканымі паваротамі, і запамінальныя персанажы, і незвычайныя метафары, і яркія карціны, і трапныя дыялогі/маналогі, і арыгінальныя думкі...

Дык за якія ж кручкі мне давялося «зачапіцца» падчас чытання новай прэзічнай кнігі «На парозе раю» (Мінск: Чатыры чвэрці, 2018) Зінаіды Дудзюк? Адказ просты — найперш за прывабныя вобразы многіх галоўных і другасных персанажаў, якія зведваюць на сваім пакручым жыццёвым шляху нямала пакут і выпрабаванняў. Прычым выпісаны гэтыя персанажы найчасцей настолькі пераканаўча, што пры чытанні амаль адразу пачынаеш ім суперажываць, хвалявацца за іх далейшы лёс, унутрана падтрымліваючы іх на пранізлівых вятрах гісторыі і на халодных хвалях штодзённага побыту.

У кнізе сем твораў: дзве аповесці («Рэванш» і «Вольны палёт»), дзве кінаапавесці («На парозе раю» і «Жорсткая ініцыяцыя») і тры апавяданні («Жалезная логіка», «Ворагі народа», «Чапля»). Назвы твораў падказваюць нам, што аўтар закранае даволі вострыя асабістыя і сацыяльныя калізій, неардынарныя жыццёвыя гісторыі. І сапраўды, перад нашымі вачыма паўстаюць няпростыя лёсы герояў на шырокім фоне моцных грамадска-палітычных узрушэнняў розных часоў — найперш пераломных падзей першай паловы ХХ ст. (вайна, палітычныя рэпрэсіі) і канца 1980-х—1990-х гг.

На маю думку, вызначальная тэма кнігі З. Дудзюк — пераадоленне. Героі пераадоляюць ці, прынамсі, імкнуцца пераадолець як неспрыяльныя знешнія акалічнасці (выпрабаванні ў ваенны і пасляваенны час, наданне кляйма «ворага народа», вымушанае беспрацоўе і безграшоўе, беспрытульнасць), так і сямейныя ды індыўідуальныя крызісы (развод, здрада, адчужанасць, нешчаслівае каханне). Адметна, што большасць герояў кнігі — жанчыны, маладыя і сталага веку, і нават зусім юныя дзяўчаты. Воляй нелітасцівых лёсаў яны (часам разам са сваімі мужамі і сябрамі) вымушаны зведваць мноства выпрабаванняў і больш-менш годна прайсці праз іх. У такіх умовах натуральным чынам адбываецца своеасаблівая загартоўка драматычнасці (і трагічнасці!) падзеямі, побытавым бязладдзем, што ў выніку дае персанажам дадатковы штуршок да далейшага існавання, да адшуквання новага сэнсу жыцця.

Разнастайныя жыццёвыя перыпетыі герань яскрава пацвярджаюць, што лёгка можна трапіць у пастку сваіх уласных заган і нягод, але ж цяжка адтуль выбрацца і знайсці затым сваё месца пад сонцам. Менавіта надзвычай складаныя лёсы гэтых жанчын, якія нярэдка церпяць здзекі і больш-менш паспяхова праходзяць праз балючыя выпрабаванні, знаходзяцца ў эпіцэнтры кнігі.

Так, гераня аповесці «Вольны палёт», якая разам з мужам займалася арганізацыяй канцэртаў замежных эстрадных зорак, у выніку аднаго яго подлага ўчынку

ла падзяліцца сваім вопытам з іншымі людзьмі і стала кіраўніком клуба ананімных алкаголікаў.

Кінаапавесць «На парозе раю», якая і дала назву ўсёй кнізе, расказвае гісторыю звычайнай беларускай Аляўціны, жанчыны сярэдняга веку, якая паехала ў Германію на заробкі, каб дапамагчы адзінаму сыну разлічыцца з пазыкаю (нявестка пасля разводу «павесіла» на сына вялікія даўгі). Там ёй давялося прайсці праз шэраг розных выпрабаванняў, сярод якіх і неўладкаванае жыццё ў лагеры для бежанцаў, і немагчымасць знайсці пастаянную працу, і безнадзейнае каханне, і настойлівыя заляцанні мужчын, і нават спроба згвалтавання. У выніку шматмесячных вандраванняў яна канчаткова зразумела, што «нямецкі рай існуе толькі для грамадзян гэтай краіны, а такія, як я, скрозь лішнія». І перад тым, як вярнуцца назад, ёй прыйшла, відаць, адзіная магчымая ў тых неспрыяльных варунках думка: «Я павінна вярнуцца на радзіму. Родная зямля, як маці, прымае нас, знявераных і здрадлівых».

А вось дзеючыя асобы кінаапавесці «Жорсткая ініцыяцыя» — маладыя беларускія хлопцы і дзяўчаты (Юрка, Вера, Дзіна, Жэнік, Косця) — можна трымаюцца ў жаліх умовах гітлераўскай акупацыі падчас Другой сусветнай вайны. Яны і ў такіх экстрэмальных умовах працягваюць сябраваць і ўсяляк падтрымліваюць адно аднаго, а таксама, часам рызыкаючы ўласным жыццём, дапамагаюць ваеннапалонным, іншым абяздоленым і пакрыўджаным. Героям твора і іх суайчыннікам даводзіцца прайсці праз голад і холад, арышты, допыты, збіццё, здрады, лагеры смерці, масавыя расстрэлы карнікамі мясцовых жыхароў і г.д. З улікам вышэйсказанага, вельмі слушную параду, актуальную для ўсіх складаных гістарычных перыядаў, даў падчас размовы свайму сыну, скрыпачу Юрку, яго бацька: «Нас б'юць, знішчаюць, а мы павінны жыць! Выжываць! Гэта наша галоўная мэта».

(муж забраў практычна ўсе грошы і назаўсёды з'ехаў у іншы горад) апусцілася на самае дно жыцця — стала «бамжыхай» на сметніку. І калі ўжо, здавалася, няма ніякага выйсця з гэтага, па словах пісьменніцы, «вольнага палёту ў цемру і невядомасць», дзякуючы шчасліваму выпадку і дапамозе добрага пажылога чалавека, яна здолела выбрацца з жыццёвай ямы і ўрэшце стаць патрэбнай людзям. З цяжкасцю адолеўшы звычку да п'янства, яна вырашыла

Многія героі твораў часта блукаюць па сцяжынах сваёй памяці, прыгадваючы пры гэтым як добрыя, прыемныя, так і сумныя, кепскія падзеі свайго дзяцінства, юнацтва і бурнай маладосці. У нейкім сэнсе можна нават сказаць, што і сама Памяць з'яўляецца яшчэ адным своеасаблівым персанажам твораў, паколькі менавіта яна адыгрывае вельмі важную (а часам і вызначальную) ролю ў паводзінах, мроях і светаўспрыманні некаторых герояў. Так, персанажы апавядання «Жалезная логіка» — сямейная пара пенсіянераў, якія вырашылі зрабіць для сябе своеасаблівы «дзень адведкаў маладосці» і паехаць у Брэст, дзе калісьці вучыліся ў адным інстытуце, а пазней працавалі настаўнікамі ў адной школе. І там муж герані, дзякуючы выпадковай сустрэчы, згадаў былую таемную закаханасць у маладую выкладчыцу Ларысу і тое, як з-за таго непаздзеленага кахання ён з атручаннем транквілізатарамі трапіў у рэанімацыю, а праз нейкі час нават у псіхіятрычную лячэбніцу. У гэтай гісторыі паказальным з'яўляецца тое, што галоўны герой і цяпер, пасля сарака гадоў, пражытых разам з жонкай, не можа вызваліцца ад тых даўніх успамінаў і, нягледзячы ні на што, па-ранейшаму спадзяецца на сустрэчу з прыгажуняй Ларысай. Калі не ў гэтым жыцці, то, прынамсі, на тым свеце.

Пра вялікую ўладу мінулага над жыццём чалавека расказвае і аповесць «Рэванш». Гераня твора — пажылая жанчына Клаўдзія Міхайлаўна. Яна падрабязна распавядае маладой журналістцы пра сваё доўгае і насычанае разнастайнымі падзеямі няпростое жыццё-быццё. З іх давяральных разоў высьвятляецца, што яе, смелую падпольшчыцу і партызанскую сувязную, па надуманым і цалкам недарэчным даносе аднаго нкусаўца абвясцілі «ворагам народа», схільным да «шпіёнскай дзейнасці», за што спачатку адправілі ў турму, а затым на доўгія гады выслалі ў далёкую Сібір. Дык вось гэтая бабуля, пра светлыя і цёмныя старонкі біяграфіі якой змагла даведацца журналістка, аднойчы сказала вельмі слушныя і трапныя словы: «Мінулае нікуды не знікае, яно заўсёды з намі».

Новы зборнік прэзічных твораў Зінаіды Дудзюк пакідае пазітыўнае ўражанне дзякуючы лёгкаму чытальнаму стылю, добраму веданню жыцця розных сацыяльных катэгорый насельніцтва, а таксама відэа-вочнаму ўменню пісьменніцы будаваць востры сюжэт, выстройваць змястоўныя і трапныя дыялогі. Праўда, усё-такі нельга абмінуць і той факт, што ў кнізе, на жаль, нярэдка сустракаюцца прыкрыя памылкі (дакладней, памылкі друку і элементарныя «ляпы»), якія звычайна бываюць пры недастаткова ўважлівай працы адпаведных рэдактараў і карэктараў. Лічу, што часткова такая сітуацыя можа быць патлумачана яшчэ і тым, што кніга, як пазначана ў самым канцы выдання, «публікуецца ў аўтарскай рэдакцыі». Але ж у цэлым гэта не змяншае заўважнай каштоўнасці праведзенай аўтарам тытанічнай работы, што выявілася ў прыкладанні вялікіх фізічных, інтэлектуальных і духоўных высілкаў у працэсе стварэння запамінальных вобразаў і ўражлівых карцін, яркіх і жывых характараў.

Эдуард ДУБЯНЕЦКІ

ЦЕПЛІНЯ ДАРЧАГА НАДПІСУ

Невялікім накладам (100 экзэмпляраў) у Гродне пабачыла свет унікальная кніга, дзе сабраны адбіткі аўтографаў на кнігах, падораных літаратуразнаўцу Аляксею Пяткевічу.

Сотні (літаральна сотні!) сустрэч праходзяць на старонках кнігі Аляксея Пяткевіча «Аўтографы — разам». Вядомы і аўтарытэтны Гродзеншчыне і ў Беларусі культуролог, літаратуразнаўца, краязнаўца сабраў ілюстрацыі дарчых надпісаў, якія яму адрасавалі пісьменнікі розных пакаленняў. Адкрывае кнігу экслібрыс Аляксея Пяткевіча, выкананы рыжскім мастаком Вячкам Целешам. Далей — уступнае слова кніжніка і вучонага. Вось што, у прыватнасці, піша Аляксей Міхайлавіч пра аўтографы: «...Запісаліся ў Гродне і Мінску, у Беластоку, Гомелі, Маладзечне... Прысылаліся з Беларусі і іншых краін. Асабліва даражы аўтографамі дарагіх мне сяброў, з якімі давялося доўга крочыць па жыцці, хаця з многімі і на адлегласці ў прасторы. Гэта <...> Яўген Камароўскі, Генадзь Кахановіч, Мікола Прашковіч, Арсень Ліс, Адам Мальдзіс, Вячаслаў Чамярыцкі, Сакрат Яновіч, Аляксей Белазок, Уладзімір Урбановіч, Аляксей Каўка, Павел Сцяцко, Апанас Цыхун, Ігар Жук, Мікола Даніловіч, Янка Трацяк. Не магу абысці тут вельмі шанюўных пісьменніц, якія сваімі аўтографамі неаднаразова пацвярджалі нашу шматгадовую сардэчную прыязнасць і творчае паразуменне. Сярод іх назву Зоську Верас, Ларысу Геніюш, Дануту Бічэль, Вольгу Іпатаву, Аўгіню Кавалюк, Людмілу Кебіч, Леанарду

Юргілевіч, Алу Петрушкевіч (Альжбету Кеду), Святлану Кошур...

Ганаруся шматлікімі аўтографамі паэтаў майго пакалення, з якімі быў злучаны дзесяцігоддзямі цёплых сустрэч і душэўнай блізкасці. Гэта Ніл Гілевіч, Алег Лойка, Уладзімір Караткевіч, Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін. Тое ж можна сказаць пра гродзенцаў Васіля Быкава, Аляксея Карпюка, Юрку Голуба.

Сёння люблю глядзець на паліцы сваёй бібліятэкі, якая збіралася, па сутнасці, усё жыццё. Мне прыемна проста спыніцца і пастаяць каля іх. Не гаворачы ўжо пра тое, каб узяць у руку нейкі том, разгарнуць яго, прачытаць некалькі старонак. Калі ж узгадаць пра свой немалады век, то трывожыць думка пра будучыню гэтых хавальніц мудрасці і характава. Асабліва шкадую выданні з аўтографамі. А іх у мяне многа. Але помню кожную падпісаную кнігу: да яе ж прыклася жывая чалавечая душа, каб сказаць мне нейкае сваё слова і зладзіць такім чынам паміж намі пэўную духоўную сувязь.

А каб сабраць усіх разам, хто пакідаў мне памятку на тытулах кніг? Гэта ж будзе вялікая і дужая грамада, што не прападзе, не паддасца забыццю, знішчэнню...»

Гартаеш кнігу, чытаеш словы, якія адрасаваны Аляксею Пяткевічу, — і неўспадзеў думаеш пра тых яркіх, шматлікіх асоб, якія выказвалі словы павагі, дзяліліся думкамі...: «...у знак шчырай сяброўскай павагі...» (Ніл Гілевіч); «...радасны ад сённяшняй сустрэчы ў гэтым гасцінным і сімпатычным доме...» (Адам Мальдзіс); «Аляксею Пяткевічу, таварышу па справе...» (Анатоль Вярцінскі); «...з велічэзнай павагай да яго

плённай і высакароднай дзейнасці...» (Уладзімір Караткевіч); «...за добрае сэрца...» (Сакрат Яновіч). Ужо самі па сабе надпісы — гісторыя беларускага кніжніцтва другой паловы ХХ стагоддзя і, вядома, першых гадоў, першага дзесяцігоддзя ХХІ стагоддзя. Дзіву даецца, колькі людзей было ў полі зроку Аляксея Пяткевіча, ды якіх! Тых мастакоў слова, тых служкаў беларускай літаратуры, якія праз усё жыццё свята верылі ў высакароднасць слова, у яго выключную сілу ў змаганні з цемраграфіяй. З гэтай верай жыў і жыве сам адрасат аўтографаў.

Няма ніякіх сумненняў, што кніга, падрыхтаваная А. Пяткевічам і выдадзеная ў гродзенскім выдавецтве «ЮрСаПрынт», — збор дакументальных сведчанняў і па гісторыі беларускага кніжніцтва, і па гісторыі беларускай літаратуры. У яе варта зазірнуць многім даледчыкам, музейшчыкам, архівістам, якія ўзнаўляюць веданне пра мастацкі, культурны свет Беларусі розных дзесяцігоддзяў. Кніга «Аўтографы — разам» у гэтым плане падаецца невычэрпнай і вартай увагі крыніцай.

Мікола РАЎНАПОЛЬСКИ

ЯК ВЫРОШЧВАЦЬ КВЕТКІ ШЧАСЦЯ Ў НЕСПРЫЯЛЬНЫХ УМОВАХ

Летнія канікулы ў вёсцы — ва ўсіх сэнсах цёплы і сонечны час. Бязмежная свабода: гульні, сябры, прыгоды, галоўнае — няма ніякіх урокаў. Сапраўды, ніякіх? Галоўная гераіня аповесці «Дары Бога» Ганны Чыж-Літаш Алёна Сінічкіна — дзяўчынка з прозвішчам быццам з «Ералаша», расце ў шчаслівай сям’і і чарговы раз прыязджае на ўсё лета да бабулі ў вёску. Дзяўчынка прывезла цэлую торбу цацак, але па сюжэце зазірне ў яе толькі пару разоў, бо ў яе тут шмат сяброў. Яе чакаюць звычайныя дзіцячыя справы — веласіпед, шалаш, марожанае, гульні ў мяч, сваркі паміж хлопчыкамі і дзяўчынкамі. І тут закрадаецца ўсемагутнае «але», з якога і вырастае любы аповед.

Сюжэт, у якім чысты сэрцам чалавек сутыкаецца з несправядлівасцю, жорсткасцю і цяжкасцямі, можна лічыць хрэстаматычным. Умовы, у якія трапляе галоўная гераіня аповесці, на першы погляд здаюцца стэрыльнымі: рамантычнае апісанне вясковай мясцовасці, добрая і клапатлівая бабуля, сябры і цэлае лета наперадзе... Калі табе дзесяць гадоў, большага шчасця і не трэба.

Аднак у светапоглядзе гераіні адбываецца пералом. З аднаго боку, прычына адразу заяўлена ў анатацыі: у суседнім доме пасялілася дзяўчынка Жэня Клюквіна, якая не можа хадзіць, і знаёмства з ёй мяняе стаўленне да жыцця. Паколькі Жэня не можа ўдзельнічаць у гульнях на вуліцы, Алёна становіцца для яе ледзь не адзіным сродкам сувязі з сусветам.

Дзесяцігадовая дзяўчынка раптам усведамляе, што людзі, і ў прыватнасці дзеці, бываюць жорсткімі. Калі ва ўласнай сям’і пануе любоў і павага, калі прывыкаеш так ставіцца да ўсіх, вельмі няёмка становіцца ад таго, што нехта проста так, дзеля саперніцтва альбо ў якасці помсты за нейкую дробязную крыўду, можа пабіць, распускае зняважлівыя плёткі ад недахопу ўвагі. Але такія паводзіны не заўсёды цалкам характарызуюць чалавека. «Ацэнвай учынкi, а не чалавека», — быццам кажа аўтар юным чытачам. Уся кніга прасякнута такога роду дыдактыкай: «рабі добро», «будзь смелым і абаранай родных», «сям’я і сябры — галоўнае ў жыцці». Кавалачкі агульнай маралі зусім не прыхаваныя вобразами, яны проста прагаворваюцца персанажамі. Гэта дазваляе меркаваць, што аповесць разлічана на ўроставую катэгорыю галоўных герояў і бярэ на сябе выхаваўчую функцыю. Разам з падрабязным і рамантычным апісан-

нем прыроды і побыту, акрэсленасцю месца і часу аповесць дае ледзь не эталонны прыклад дзіцячай літаратуры.

Назва твора і тое, што замест прадмовы ў пачатку надрукавана малітва, выклікае пэўныя чаканні і асацыяцыі, напрыклад, са зборнікамі мілых дзіцячых апавяданняў Барыса Ганага, у якіх малітва або паход у царкву абавязкова дапамагае справіцца з цяжкасцямі жыцця. Але ў гэтым творы, на дзіва, рэлігія адведзена вельмі мала месца. Адзін раз галоўная гераіня моліцца перад сном, пару разоў гэтая тэма гучыць у размовах, але вера ў Бога не падаецца як асноўны матыў добрых учынкаў. Мэта аповесці — выхаваць адказных і сумленных людзей.

І ўсё-такі нельга сказаць, што кніга разлічана выключна на дзяцей: вельмі многа згада пра тое, што менавіта дарослыя робяць дзіцей няшчаснымі. Спосабы ў іх вельмі розныя: проста не звяртаць увагі, абражаць словамі або публічным пакараннем. Усе гэтыя праявы можна растлумачыць абьякавасцю да пачуццяў, жаданняў дзіцей, да іх існавання ўвогуле. Мадэлі сем’яў, у якіх дзеці толькі перашкаджаюць дарослым, пабудаваны часам гіпербалізавана, але ў цэлым не пазбаўлены рэалістычных рыс. Жорсткія дарослыя не паважаюць і не шкадуюць не толькі дзяцей, — гэтыя вобразы створаны абсалютна бессумленнымі і бессаромнымі, гатовымі ганяцца за цешчай па агародзе з сякерай ці проста так забіваць маленькіх кацянят. Дзесяцігадовыя людзі, якія вераць у справядлівасць і дабрны, аказваюцца абсалютна разгубленымі і безабароннымі.

Асобнае месца ў тэксце адводзіцца выключна дарослай праблеме — п’янству. Алкагалізм — хвароба ледзь

не ўсіх дарослых мужчын, якія сустракаюцца ў аповедзе. Апісанне праяўленняў хваробы ў творы вельмі адасобленае, нават з выкарыстаннем канцылярызмаў кшталту «любiцелi злоўжываць».

Гэтая праблема выклікае ў дзіцей яшчэ большую разгубленасць, бо яны проста не разумеюць, як трэба рэагаваць. Пашкадаваць хворага? Альбо баяцца жорсткага дарослага, які не кантралюе сябе? На прыкладзе бабулі галоўнай гераіні паказана хрысціянская мадэль паводзін у такой сітуацыі — цяпець і дапамагаць, несці свой крыж. Ніякага «ці вартае яно таго?» нават не ўзнікае. Ніякага варыянта вылучыць хваробу таксама не прадбачыцца.

Здавалася б, Жэня Клюквіна, дзяўчынка-інвалід, сяброўства з якой заводзіць Алёна, павінна была стаць адной з цэнтральных персанажаў тэксту. Але вобраз яе абсалютна статычны, быццам уведзены толькі для таго, каб зрабіць ідэйны стрыжань міласэрнасці і важнасці сяброўства. Дзяўчынка аднойчы расчаравалася ў людзей і замкнулася ў сабе, але прыходзіць галоўная гераіня і адразу ж, з першай сустрэчы, прывязвае да сябе Жэню, пазбаўляючы яе ўсіх сумненняў. Жэня Клюквіна не толькі прыгожая і таленавітая, але і вокамгненна пазбаўляецца комплексаў, страху перад сусветам і недаверу да людзей. Або проста робіць гэта ўсё «па-за кадрам» апавядання і служыць толькі сродкам раскрыцця характару галоўнай гераіні і аб’яднання дзіцей вёскі ў адну добразычлівую кампанію. Апісанне выхаду Жэні да дзіцей, якія сабраліся каля яе дома з падарункамі, нечакана збіваецца на нейкі паўмагічны транс, па якім складана адразу здагадацца, ці выйшла дзяўчынка на самрэч з дому або яе прымроілі. Гэты эпізод стварае ўражанне сполаху, які прамільгнуў і знік, пакінуўшы толькі адбітак на сятчатцы, што зноў жа пацвярджае нейкую эфемернасць і сімвалічнасць вобраза Жэні. Яна стала нагодай, каб усе дары Бога сабраліся ў адным месцы, як пад святочнай ёлкай.

Дары Бога. Светлы і незваротны час дзяцінства. Самы шчаслівы час. Вядома, калі чалавечая абьякавасць ды жорсткасць не закранула цябе. Пра кветкі жыцця трэба клапаціцца не менш, чым пра свой агарод, сцвярджае аўтар. Бо нават найлепшая кніга не здольная навучыць быць міласэрным і сумленным чалавекам так, як гэта могуць зрабіць бацькі.

Дар’я СМІРНОВА

Маладая паэзія і месцы яе пражывання

Задавацца пытаннем, ці ёсць маладая паэзія па-за саюзамі пісьменнікаў ды ўніверсітэцкімі літаратурнымі аб’яднаннямі, бессэнсоўна. Большая частка маладых паэтаў толькі аддалена чула пра такія рэчы. Як гэта ні дзіўна, але шляхі многіх маладых паэтаў праходзяць адасоблена ад розных арганізацый.

Паэтычнае жыццё Мінска набыло сучасны выгляд дзесьці на стыку 2011—2012 гадоў. Першым мерапрыемствам, якое пачало збіраць паэтаў, была «Кухня». Акрамя першых чытанняў ва ўсялякіх кавярнях, яны рабілі камерныя кватэрнікі, дзе слухачы сядзелі на падлозе, пілі гарбату, а выступоўца чытаў свае вершы на зэдліку пры святле свечак. Цяпер такая рамантыка — вялікая рэдкасць.

Праз некаторы час паэтычных праектаў стала з’яўляцца ўсё больш. У 2014 годзе ўжо былі адкрыты мікрафон «Чытаю на плоце», імпрэзы пад агульнай назвай «Litkava». Тады ж адбылася першая спроба стварыць паэтычную групоўку. Яна называлася «Хімера», налічвала каля 10 чалавек і пазіцыянавала сябе як супольнасць, якая мае цвёрдыя ўяўленні пра тое, што такое якасная літаратура, і каго заўгодна ў свае шэрагі не прымае. Але пэўнай канцэпцыі і агульнай ідэі ў іх не было, простае аб’яднанне людзей па прыкмеце добрых вершаў доўга не вытрымала.

У канцы 2015 года ўсе гэтыя праекты зніклі. Але паэты ды арганізатары добрых імпрэз нікуды не дзеліся, таму на месцы старых вырасла яшчэ больш розных аб’яднанняў. У 2014—2015 годзе паэты і музыканты збіраліся на вуліцы ў Верхнім горадзе (летам і вясной, калі было халадней, — у антыкавярні «Дом Фішэра») на імпрэзу пад назвай «ART JAM». У 2015-м прайшоў «Рухавік» — першы літаратурны конкурс, арганізаваны «Арт Сядзібай» — некамерцыйнай арганізацыяй, якая спецыялізуецца на культурных праектах. У ім удзельнічала каля сотні аўтараў (заявак было ўдвая больш), якія праходзілі праз адборачныя туры ў паўфіналы і фіналы. Пераможцаў выбіралі глядачы, якіх «Рухавік» збіраў больш чым дастаткова, і запрошаныя эксперты. Конкурс праіснаваў два гады.

Людзі, якія рабілі «Чытаю на плоце», акрамя некалькіх спроб аднавіць фармат адкрытага мікрафона, прыдумалі яшчэ больш цікавы фармат — з’явілася паэтычнае шоу «Эшафот»: аўтары не проста прыходзяць прачытаць свае вершы, але атрымліваюць водгуку ад пяці сяброў журы. Склад журы ўвесь час мяняецца, але «Эшафот» зарабіў сабе рэпутацыю месца, дзе крытыкуюць жорстка, не падбіраючы далікатных слоў. Добра гэта ці дрэнна, але прыхільнікаў у імпрэзы вельмі шмат, а ахвотнікі праверыць сваю трываласць пад шквалам каверзных пытанняў заўсёды знаходзяцца.

Праз пэўны час з’явіўся другі папулярнасці паэтычны праект, які называецца «Не: Кранай». Ён выступае быццам антаганістам «Эшафота», бо філасофія арганізатараў у тым, што любая творчасць каштоўная і выступоўца павінен быць недамыкальным у момант, калі ён прадстаўляе свае творы публіцы. Цяпер «Не: Кранай» стаў літаратурна-музычным і праводзіць, акрамя звычайных імпрэз, чыста музычныя фестывалі і паэтычныя слэмы.

«Арт Сядзіба» часам праводзіць паэтычныя чытанні пад назвай «Вершы by kava». Паўгода назад пачаліся імпрэзы праекта «Дрэнныядобрыя вершы». Яны выглядаюць найбольш сталай і доўгажывучай спробай адраджэння старога добрага фармату адкрытага мікрафона ў бары. Сюды прыходзяць паэты, якія пачыналі свой шлях пяць гадоў назад, і тыя, хто пачаў выступаць зусім нядаўна.

«Сёння паэтам і некаторым арганізатарам не стае разумення, што такое добрая і што такое дрэнная паэзія, не хапае дасведчанасці ў сусветнай літаратуры, бо даволі часта кругогляд сучасных аўтараў абмежаваны школьнай праграмай і папулярнымі сеткавымі паэтамі, чые тэксты не заўсёды якасныя.

Паэтычныя мерапрыемствы цяпер прымеркаваны да поп-культуры, таму ў іх ёсць пэўная аўдыторыя. На гэтых імпрэзах збіраюцца людзі, аб’яднаныя цікавасцю да літаратуры, але насамрэч мала хто прыходзіць, каб паслухаць вершы. Хутчэй, для таго, каб трапіць у творчае асяроддзе, завесці знаёмствы, часам дзеля аднаго з выступоўцаў. Некаторыя слухачы самі пішуць, але для выступленняў яшчэ не выспелі, таму прыходзяць паглядзець, што на такіх імпрэзах адбываецца, і параўнаць свой узровень з іншымі. Гэта нармальна, але ўсё адно мерапрыемствам не хапае людзей, якія будуць прыходзіць дзеля таго, каб проста паслухаць вершы», — адзначае Дар’я Бялькевіч, паэтэса і адна з арганізатараў імпрэзы «Дрэнныядобрыя вершы».

Паэты ўжо сапраўды больш, чым слухачоў. Студэнты філфака, праграмісты, работнікі заводаў — сярод паэтаў і сярод публікі можна сустрэць каго заўгодна. Большасць з іх мае псеўданімы. Стылістыка таксама ва ўсіх даволі розная. Шмат у кім адчуваюцца ўплывы розных з’яў сусветнай літаратуры. Рускамоўныя аўтары ў большасці, зразумела, — дзеці рускай літаратурнай традыцыі. Беларускамоўныя наштам часцей глядзяць у бок англамоўных тэндэнцый і прыходзяць да верлібраў, белых вершаў. Маладыя паэты шмат увагі звяртаюць на вобразны шэраг сваіх вершаў, любяць эксперыменты з формай і насычаюць тэксты культурнымі спасылкамі. Мэты ды густы таксама ва ўсіх розныя. Рэакцыю, якую яны выклікаюць у публіцы, не заўсёды лёгка прадказаць. Таму перад выступленнем усе хвалююцца. Хтосьці піша паслядоўнасць вершаў на руках, хтосьці чытае з ліста або нататніка, нехта ніколі не можа наладзіць мікрафон... Але большасць, выступіўшы адзін раз, вяртаецца зноў... Што матывуе?

«Жаданне выказацца. Без гэтай патрэбы любое выступленне было б фармальнасцю, быццам праца, якую робіш толькі дзеля заробку, жыццё, якое пражываеш для птушачкі.

Аднойчы падчас выступлення выразна пабачыў пачуцці, якія чалавек перадаваў у словах. Гэта было амаль візуальна-тактыльна адчувальна. Аўтар пражываў тое, што казаў, — і было неверагодна пражываць гэта разам з ім. З таго часу імкнуся, каб мае выступленні былі падобныя на тое: кожны раз падбіраю вершы так, каб мне самому хацелася іх прачытаць і адчуць. Калі нехта гэта заўважыць і таксама адчуе, буду шчаслівы», — кажа адзін з пастаянных выступоўцаў мінскіх паэтычных імпрэз Юген Чарнышоў.

Жаданне быць пачутым — гэта, напэўна, тое, што аб’ядноўвае такіх розных аўтараў. І часам жаданне спраўджаецца. Найлепшы доказ — калі пасля выступлення падыходзяць неабьякавыя і кажуць, што ім спадабалася. Няхай суб’ектыўна, няхай яны заўтра не згадаюць ані слова з верша, але ў пэўны момант у прасторы адбылося сутыкненне ідэі аўтара і думак аўдыторыі.

Беларускай паэтычнай прасторы ёсць да чаго імкнуцца і над чым працаваць. Але паэзія працягвае развівацца, шукаючы розныя формы існавання і ўзаемадзеяння з аўдыторыяй, а аўдыторыя ў сучаснай паэзіі ўсё ж такі ёсць. Гэта, безумоўна, натхняе.

Дар’я СМІРНОВА

Надзея

Мелодыя ішчасця гучала... Ды з болям
Парваліся ў сэрцы танючкія струны:
Дарыла хвіліначкі радасці доля,
А потым раскладвала чорныя руны.

Сыграць ці магчыма на струнах
парваных?
Гучыць цяжкім водгукам рэха былога.
Але веру: з часам загояцца раны,
І вузкая сцежка зноў стане дарогай.

Мелодыя радасці з неба пальцеца,
Збіраючы гукі ў акорды-каралі.

І зноў затрапечацца чулае сэрца
Ад музыкі той, што калісь абарвалі...

Чаканне

На далёкіх сусветах, нябачнай мяжы,
Дзе ствараюцца казкі і мроі,
Разарву навуцінне няпраўды, ілжы
І сустрэнуся, любы, з табою.

Разлучыць там ніхто ўжо не здолее нас,
Раз'яднаць, раздзяліць нашы душы.
Нават жорсткі дыктатар —
няўрымслівы час
Нашу еднасць не зможа парушыць...

Завітала адна я пакуль што сюды —
У куточак сусветнага раю.
Хай віруе жыццё, пралятаюць гады —
Я цябе, любы мой, прычакаю.

Там, за межамі часу і дыхаю я, і жыву —
Гэта здольнасць дзяцей і паэтаў,
І на звільстай сцежцы тапчу не траву —
Вольна крочу па зорах Сусвету.

Я выткала цябе з вякоў бязмоўя,
З халодных нітак восеньскай тугі.
Каханнем назаву цябе, любоўю —
Бліжэй за ўсіх ты — самы дарагі.

Цябе я ведаю лепш за сябе, павер мне,
Ты блізкі мне па духу, любы мой.
Між намі чысціня, святло давер'я —
Мы непарыўна звязаны з табой.

Сумую я — цябе мне не хапае,
Брыду адна, за мной — мой шэры цень.
Я аднаго цябе здавён шукаю.
І веру — прыйдзе ён, сустрэчы дзень.

Цябе знайду — адразу страпянецца
Душа, спавітая чакання ланцюгом.
Я прамаўчу, ды заговорыць сэрца —
Узімку загрузоча майскі гром.

Ты

Прыходзіў Ты — сярод пустэчы
Працягвай мне сваю далонь,
Калі ў час сярэднявечча
Мяне паліў кастра агонь.

Кастроў тады зашмат гарэла,
На іх знішчалі ведуючы.
Агонь лізаў тканіну, цела,
І закінала ў жылах кроў...
Душу маю не кратаў ён —
Я з дымам ад кастра ляцела...

Тваю прысутнасць зараз чую —
І сёння Ты мне дапамог:
У неба ўзняўшыся, лячу я
Над прыцемкам зямных дарог...

Спатканне

Час няспыннае кола
Ўперад зноў крутане —
Зорка скоціцца долу —
Час расстання міне.

Сярод ісцін адвечных,
На скрыжальных часоў
Прыйдзе хвіля сустрэчы
Ў шэрым змроку гадоў:

Калі ноч будзе з раннем
Весці жорсткі двубой,
Я прыду на спатканне
З незнаёмкай — з сабой.

Ты і я

Я іду да цябе...
На дваіх — адзін крыж:
Як і я, ты ў журбе
Задуманнай стаіш.
Я іду да цябе,
А прыду да сябе:
Зразумею, хто ты,
І спацігну, хто я —
Праз спазнання масты
Пройдзе сцежка мая.

Адажыя (з балета «Маленькі прынец»)

адключыце мабільнікі
закрыйце раты
забудзьце лічыць —
гучыць адажыя маленькага
прынца і ружы
так і было
у 30-я
калі ездзіў з дэлегацыяй у
сталінскія лагеры
і зоркасці не хапіла каб
разгледзець у бараках сюжы
хоць сам казаў што зрок праз
слязу разчэй

вось, цяпер тваіх Лісаў і
Баранчыкаў
ставяць у Нацыянальных
операх, штампую хітраваты
маскульт
а ты ляціш дзесь над паўночнай
афрыкай, белы шалік па ветры
думаеш ітось пра дзясловы
няскончанага трывання
і пераймае сляза таго, хто ў
зале сядзіць —
таго, хто даўно і п'янтос, і
скнара, і ціхарны самлюбца
і вось — кішэні навыварат,
ранак цвярозы,
і саступлена месца ў тралейбусе
проста таму, што запахла
ружай

Je suis Francais

памятаеце як у савецкай школе
калі ляснула дзесьці там
калі грывнула кагосьці такога
— мы збіралі класам «кантэйнер
ўзаемадапамогі»:

алоўкі, каляровую паперу,
фанцікі, смех,
шчырае неразуменне каму і
куды гэта ўсё...

калі б мог — даслаў зараз
Францыі колькі алоўкаў:
чырвоны — мой літр для таго,
каго падстрэлілі ў кавярні
сіні — для адкрытага неба над
парыжскімі аэрапортамі

белы... пакуль адкладу
крыху падумаю і дакладу
карычневы — пратыкаць ім
тых, хто не разумее жартаў
маляваць краты для тых,
хто не здымае балаклаву ў
канцэртнай зале
запускаць ім з рагаткі ў тых,
хто абярнуўся шакалам

белы... зноў адкладу
ўкіну чорны — адно каб абвіць
жалобныя кветкі
не забуду аранжавы — хай
заўжды ззяе Эйфелева
ізноў чырвоны — хай квітнеюць
макі на мілавідных палях
стос паперы — каб Самтэ іх
заўжды маляваў

нарэшыце накрыву ўсё белым
аркушам, каб пачаць усё
спачатку

вось бы ўсё было вечна
і злодзеі, і дабрачыніцы
адныя лячылі, другія калечылі
і так бясконца, як па старыцы
тады б і я сонечным зайчыкам
у лужку насіўся, вечна вясёлы
паблізу хаткі бацькоўскай,
дзецьмі някінутай
дзе ўсе — тутэйшыя, назаўжды
навасёлы

і ранкам сварыліся б, пад вечар
мірыліся б
забівалі б і ўваскрашалі — ну ўсё
як у казках
ды толькі вось, панеслі
наступнага
а ты пакуль тут, пакуль маеш
адмазку

Памяці Ніны Мацяш

«А што пакіну? Толькі жменьку
слоў,
Мелодыйку любові і
змагання...»
(З верша Н. Мацяш
«Мелодыйка»)

Вершаваныя словы — збавенне
Ад пакутлівых дзён быцця.
Як знайсці у жыцці збавенне,
Калі ценю няма у жыцця?

Поўны келіх прагорклага
шчасця
Ўгатаваў незгаворлівы лёс.
Другой долі нікому не класці,
Колькі б ноччу не выплакаў
слёз.

І хай жменька тых слоў
набарэцца,
Што ўзышлі ля палескіх азёр,
Але ж кожнае слоўка —

у сэрца!
Але ж кожнае слоўка — да зор!
І мелодыйка ў рытмах пульсуе
Заварожанасцю вышыні...
Хай жа Вечнасць цябе
завальсуе,
Раз хадзіць не дала на зямлі!

Шчаслівыя вершаў не пішуць

Шчаслівыя вершаў не пішуць —
Ім ішчасце пісаць не дае.
То проста да зор закальшыа,
А то дыфірамбы пая.

Шчаслівых кароткія ночы,
І ў сонейку песцяцца дні.
У ішчаслівых ішчаслівыя вочы,
І птушак палёт ім зрадні...

Калі ж боль у сэрца ўварвецца
І ўсё неўпапад, як знарк,
Душа за збавеннем памкнецца
У рыфму.
У рытм.
У радок.
Чаму ж мне так пішуцца
вершы?

Павуцінка

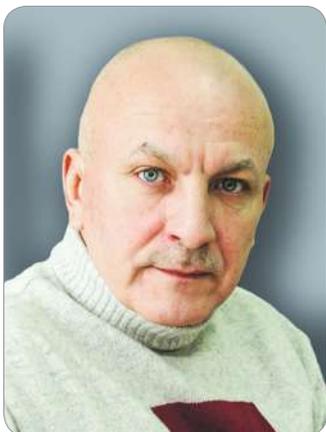
Пажоўклы ліст ледзь-ледзь
трапеча,
Не хоча падаць на зямлю.
Задумаўся, відаць, аб нечым
І думу думае сваю.

Вясну ён, можа, ўспамінае,
Калі шалёна зелянеў.
Да самай восені ад мая
Шчаслівым на спякоце млеў.

А зараз вецер гне галінкі —
Правы качае ўжо свае.
І толькі нітка павуцінкі
Лістку сарвацца не дае.

Агнём успыхнула рабінка —
Бывай жа, лецейка, бывай!..
Мой лёс, як тая павуцінка,
Мяне яшчэ ты патрымай.

Урывак з аповесці «Пытальнік і шматкроп'е, альбо Голас»

ВАЛЬТАР

Адзе нь раскашаваў, убіраўся ў сілу. Сонца паспела

ўжо ўзбрацца па пяціпавярховіках да тэхнічных паверхаў маналітных гмахаў. Угрэлася паветра, пасвятлела нябесная сінеца. Шматгалоссе гарадскіх гукаў прытупілася і абмякла, быццам выпусцілі паветра з пруткага надзьмутага шарыка, які цяпер бяссільна матляўся мокрай анучай на высахлай галінцы ліпы. Россыпы гарадскіх галубоў з грамадскіх прыпынкаў перабраліся ў цяністыя мясціны са сметніцамі, а бяздомныя каты ленаваліся цікаваць за разамлелымі і распешчанымі птушкамі. Вось толькі на людзей не было ўтомы. Яны, як заведзены механічныя цацкі, таўкліся ў аўтобусах і тралейбусах, шыбавалі да ўваходаў у метро, сноўдаліся па плітках разагрэтых тратуараў. Людзі спяшаліся, спяшаліся жыць. Бегалі, мітусіліся, спрачаліся, дамаўляліся, радаваліся і сумавалі. Хацелі большага, чым ёсць, і гублялі свае прынцыпы, перакананні, упэўненасць, самасць. Кожнаму чагосьці не хапала, пры тым, што пакуль мелі аснову асноў — жыццё. Усім быў задаволены толькі верабей на прыступцы сацыяльнай аптэкі. Ён заўзятая, але няспешна, дзяўбаў высахлую скарынку батона. Яму было цёпла, смачна і ўтульна на вышчарбленай прыступцы. Яго не даймалі згрызоты сумлення, не напінала сэрца зайздрасць, не раздзірала нутро скапанасць, не труціла кроў жаданне мець большае. Верабей жыў сёння і цяпер...

— Хто цябе пакрыўдзіў? Калі і за што? І галоўнае, ці варта гэта тваёй крыўды? — Зусім нечакана і не да месца задаў пытанні Голас. Антон на імгненне задумаўся.

— Не прыгадаю. Не, не было такога. Хутчэй, крыўдзіў я, чым мяне.

— Ці не крывіш душой, гаворачы так?

— Я шчыры перад сабою і табою, мой нябачны, але дасведчаны суразмоўца.

— Хачу пачуць праўду. — Голас напяўся, як нацягнуты стралою лук. — Я ж ведаю. Мяне не падманеш. Ды вась карціць, хочацца пачуць усё ад цябе самога. Тады, магчыма, зможаш разабрацца ва ўсім без перакосаў і зазубрын. Што ў цябе баліць?

— Душа. — Шчыра адказаў Антон. — Я страціў са смерцю маці нешта найважнейшае, самае галоўнае... Мне часам здаецца...

— Не спяшайся. Ёсць нябеснае, зямное і падземнае, — перапыніў мужчыну Голас. — Вельмі шмат вакол нябачнага, таго, што не памацаеш рукамі, не адчуеш на смак і пах. Але, тым не менш, яно не перастае быць істотным, не знікае і не ператвараецца ў нішто.

— Агульныя фразы, — не пагадзіўся Антон. — Я кажу пра канкрэтнае...

— Добра, — зноў перапыніў яго Голас. — Прыгадай самыя шчаслівыя моманты, звязаныя з маці. Тыя моманты, калі ты адчуваў, што яна шчаслівая. Па-сапраўд-наму шчаслівая...

— Я помню. Вечарэла. Паветра пахла сырадом і спе-лымі чарніцамі. Нядаўна прайшла навальніца. З лісто-ты яблынь і сліў яшчэ сцякалі буйныя кроплі і бомкалі па ўмакрэлай зямлі... Яшчэ пахла дажджавымі чарвя-камі, апусцелым склепам і мокрым палыном. Закан-чываўся трэці дзень, як знік некуды наш сабака Вальтар. Так клікаў яго я, а маці звала проста — Вальтом. Мы ўсе сперажываліся з-за Вальтара. Яшчэ пахла мокрым палатном і сырой воўнай ад авечак, якіх шчодро паліла дажджом. Яны, недарэкі, збіліся цяпер гуртом каля хлечука з закрытымі дзвярыма. Тут жа, на двары, як чумаватгя, хадзілі куры. З захаду чырванела палоска неба. Над самымі вершалінамі лесу выглядаў краёчак бяльмістага сонца. Хоць і памыла яго навальніца, але сонца здавалася ўтомленым, сонным, быццам вялікі дагараючы вугельчык, што вываліўся з топкі печы і праз некалькі хвілін пакрыецца лёгкай, ледзь улоўнай, пялёнкай белавата-шэрага попелу.

Ябасано ж тэпаю па мокрай зямлі, нясу ў хату тонка нашчапаную сякерай лучыну. Так па-прасіла зрабіць маці. Мы з ёю збіраемся гукаць праз комін нашага Вальтара. І вась на загнецце печы складзена буданчыкам смалістая лучына. Адкрыта, па-сля навальніцы, юшка ў коміне печы. Маці чыркае запалкай. Кволы агеньчык асвятляе прыцемненасць, лёгкі змрок у хаце. Маці падносіць запалку да намёцістай і стромкай лучыны. Жывы залацісты пеўнік пераскок-

вае на смалістую шчэпку. У комін пацягнуўся віхлясты дымок. Агонь жвавее, слупок дыму паглынаецца зеўрай коміна.

— Нахіляйся над загнетам і клікай у комін Вальта, — кажа маці. Гаворыць спакойна, зачаравана. — Крычы і гукай сабаку так... «Валет, дамоў! Дзе б ты ні быў, на якім ланцугу не стаяў, за якімі б дзвярыма не хаваўся, дамоў бяжы! З усіх чатырох лап. Няхай дым нашага агня дасягне любой шчыліны, прагаліны, любога кутка зямлі. Валет, дамоў!»

І я крычу ў комін, клікаю нашага Вальтара. Дым шлы-коча ў носе, на вочы набягаюць слёзы, але я гукаю саба-ку на колькі хавае моцы ў горле і паветра ў лёгкіх.

— Перадыхні, — пасля трэцяга разу загадвае маці. — Няхай дым з тваім голасам распаўзецца паўсюль і дася-гне вухэй сабакі...

...

— Гукай, Антонік, сабаку, а то лучыны дагараць, — кажа маці і лёгенька падпіхвае сына да загнета. Хлоп-чык адчувае цёплую далонь на сваёй тонкай шыі. Яму добра, проста і ўтульна побач з маладой і прыгожай матуляй. Ён ведае, што яна яго любіць, аберагае і шка-дуе. Ім нялёгка жывецца пасля трагічнай смерці бацькі. Але яны ўсе разам: маці, Антонік і сёстры — Валя з Ні-най — агораюць гэтую бяду, выжывуць, падтрымаюць адно аднаго ў любой сітуацыі. Ніколі не дазваляць па-крыўдзіць камусьці з прыхадняў і навалок анікога з ся-мейнікаў. Антонік проста ведае гэта, як ведае і тое, што апоўначы прыбяжыць іх Вальтар з абрыўкам вярочы-ны на шыі, што заўтра будзе новы дзень, а ў іх садзе, каля лазні, паселіцца тоўстая і чорная гадзюка з блізка-га, ад іх сядзібы, лесу.

— Гукай, сыноч, і трэці раз, — просіць маці, — а то агеньчык зараз патухне.

Ихлопчык гукае сабаку праз комін. Яго голас, упле-цены ў дым, разлятаецца над іх лясной вёскай, падхопліваецца ветрыкам і імчыць над сасон-нікамі і бярэзнікамі, над палянамі, лугавінамі і балотца-мі да наступных лясных вёсак, да недалёкай рэчкі Сож. Яго голас-покліч дасягае вухэй сабакі і ён перагры-зае вярочыну-навязку, разграбае лапамі зямлю пад няшчыльна збітымі дзвярыма хлечука і стрымгалоў бяжыць да роднага дварышча.

— Не будзем прыбіраць вуголле і попел з загнета, пакуль Валет не прыбяжыць дамоў, — гаворыць маці і папраўляе лёгкую квяцістую хусцінку на цёмных вала-сах. У яе яшчэ не відаць аніводнага сівога воласа. Твар чысты і гладкі, без зморшчанака. Вось толькі вочы пера-поўнены тугой, болем і непрыхаваным адчаем. Мары-не невыносна цяжка. Жанчына ў скрусе. Яна не ведае, як далей жыць, што рабіць і як выгадаваць дзяцей. Ёй толькі трыццаць шэсць гадоў, а яна засталася з трыма дзецьмі. Яна і трое малых. Антоніку — дванаццаць, Валі — дзевяць, а Нінцы — пяць. Вёска. Пяцьдзясят сотак зямлі. Сад, гаспадарка, праца ў калгасе. Марыніны рукі стомленыя, душа разбітая.

«Яму цяпер добра, ляжыць сабе спакойненька ў труне, засыпаны жоўтым пясочкам. Ніякіх клопатаў: ні чым дзяцей накарміць, ні як сена накасіць ці дроў назапасіць на зіму... Ляжыць сабе пан-панам. — Марына прысела на канапе паўз акна. Глядзіць на худзенькія плечы Ан-тоніка, які не адыходзіць ад печы з дагарэлай лучынай на загнецце. Дзіцяці хочацца вярнуць сабаку, які знік. У яго на душы, магчыма, большае месца займае Валет, чым бацька. О, божухна, і як магла я такое падумаць? Зусім перастала цвяроза мысліць. А што такога? Бацька быў жорсткім з дзецьмі. Іншым разам і занадта. Не ўмеў прылашчыць, скупіўся на добрыя і лагодныя словы. Дзеці пабойваліся яго, то чаму Антоніку не любіць саба-ку больш за бацьку роднага? Валет як прывязаны каля сына, разумее з аднаго погляду ўсе жаданні і каценні малаго. Але які ён ужо малы? Антоніку — дванаццаць. Ён цяпер мой памочнік і апірышча. Рана яму за касу брацца, а прыйдзеца. Цяпер і сякера на яго рукі і піла. Неяк прыламаецца, уцягнеца ў працу хлопец, толькі б не падарваць яго на пачатку занадта цяжкай працы. Нічога, я баба цягавітая, дзіцёнак мне будзе толькі пад-сабляць. Выплакала я ўжо ўсе слёзачкі па табе, любы... Як нам жыць?» Марына заўважыла, што Антонік павяр-нуўся ад печы і з цікавасцю пазірае на маці. Яна, мірнам вачэй адагнаўшы распачныя думкі, усміхнулася сыну.

— Не хвалюйся дужа, прыбяжыць твой Валет дамоў, прачнешся заўтра, а ён ужо па двары сноўдае, цябе ча-

кае. Возьмеш Валю з Нінай раніцай і разам з Вальтом пойдзіце ў лес. Суседка Надзя казала, што многа лісічак высыпала па бярэзніку. Глядзіш, і назбіраецца па кошыку. А тут яшчэ і навальніца прайшла, добра зямлю наталіла, то грыбы папруць, быццам на дражджах цеста. — Марына ўсміхаецца Антоніку. Малы радуецца кожнай прыкмеце хвіліннай веселасці на твары маці. Яму хо-чацца бачыць яе шчаслівай, радаснай і задаволенай. Толькі ж дзе ўзяць той радасці? Пасля смерці бацькі на твары маці пасялілася скруха і роспач. Антонік гэта ра-зумее, адчувае сэрцам, але не ведае, як разгнаць безна-дзейны сум, што пасяліўся ў глыбіні яе вачэй.

— Мам, усё ў нас будзе добра. Я ведаю, што так будзе, — Антонік прысеў побач. — Я хутка вырасту, усё пачну рабіць сам, а ты толькі падказваць мне не стамляй-ся. І сёстры падраснуць. Яны ў нас добрыя і разумныя дзяўчынкі. Нам будзе ўсім лёгка жыцца. Ты не пера-жывай, мы ж заўсёды з табою і ніколі цябе не пакінем. Ніколі-ніколі, — хлопчык абняў маці за плечы. Яго худ-зенькія рукі абшчаперылі Марыну, быццам усяму све-ту гаворачы: «Я нікому і ніколі цябе не аддам! Пакуль ёсць ты, да таго часу і мы шчаслівыя!»

— Які ж ты моцны ў мяне, — паспрабавала вызваліць-ца жанчына з абдымкаў малаго. — Я ведаю што вы, мае дзеткі, толькі вы, усё шчасце і сэнс жыцця майго. Ну, усё, адпусці, лепш збегай на вуліцу і зірні, а раптам Ва-лет бяжыць.

Хлопчык, быццам чакаў гэтых слоў, юлою шус-нуў за дзверы, нават не прычыніў іх. Антонік ведаў, што Вальтар прыбяжыць. Ён будзе дома. Так сказала маці, а яна ніколі не хлусіла, яна ўсё і заўсё-ды ведала. Праўда, вась толькі смерць бацькі «праспа-ла». Так яна гаварыла. Калі б той паганай ноччу маці не спала, то і бацька не разбіўся б на машыне, аб'ехаў пава-ротку з балотцам, прамінуў бы яе, як гэта рабіў тысячу разоў, працуючы шафёрам у калгасе.

«І навошта мамка спала? — Антонік стаяў за варотамі свайго дварышча і ўзіраўся ў прыцімак вуліцы. Нікога нідзе не бачылася: ні вяскоўцаў, ні Вальтара. Па нізінах, за агародамі, сцяліўся туман. Ён змешваўся з прыцем-кам і здаваўся яшчэ больш густым і цягучым, чым быў на самай справе. — Маці сёння вясёлая і радасная... А Вальтара так і няма. Бяжыць, значыць, яшчэ дамоў. Па-чакаю. Мой дарагі Вальтар, дзе ж цябе носіць столькі дзён?»

З вышыні пачуўся прыглушаны гул самалёта. Хлопчык закінуў галаву і ўгледзіўся ў бязмежную і бязвоблачную нябесную прастору. Сярод незлічонага сярва зорак ён ніяк не мог прыкмеціць невялічкай рухомай кропкі. Як ні напружваў зрок, а самалёт не ўбачыў. Толькі сярпок мясячка, зачаліўшыся за далёкі край цёмнага ельніка, стараўся ўзбрацца на пляшыстую макушку нябеснага купала. Металёва-белы сярпок праразаў напятую ткані-ну паветра, заўзятая ўспорваў каголькавую цямерчу-змрок і поўз на сваё, Богам адведзенае месца. Антонік любіў малады мясячык і пабойваўся поўні, якая падавалася хлопчыку расплаўленым волавам у конаўцы...

Гул самалёта аддаліўся і заціх. Месячык адчапіўся ад ельніка, прыцемак ператварыўся ў чарнічны сіроп, а Антонік, унурыўшы долу галаву, пайшоў у хату, дзе маці ўключыла не яркую лампачку.

— Ах ты мой падлетак-падлетак, — маці сама ад-чыніла дзверы з хаты ў сенцы, быццам цікавала за Ан-тонікам праз акно. — Кажу табе, што Валет прыбяжыць, папі малака з біцэка і кладзіся спаць...

...Павесялела маці. Сёння ён не бачыў, каб яна плакала па бацьку. За апошнія некалькі месяцаў упершыню такая спакойная і ўсміхлівая. Можна, гэта дзякуючы клопа-ту пра Вальтара? «Дзякуй табе, мой адданы сябрук, — прамовіў у думках хлопчык, — бяжы хутчэй дамоў, я вельмі чакаю...»

— І раніцай сабака быў дома? — пачуў Антон Голас.

— Так, раніцай Вальтар сустрэў мяне каля ганка. Якім жа для мяне гэта было шчасцем! А як радавалася маці!

— Вось бачыш, ты з дзяцінства зразумеў, што ёсць у гэтым свеце нешта вышэйшае за чалавека, важнейшае за яго славалобства і жаданне цялесных уцех. А сама-любства забівае ў сэрцах парастак веры, разбурае гар-монію свету, як вакол, так і ў самім сабе... Шмат чаго ты згубіў за прахытыя гады ў вялікім горадзе. Але яшчэ іскарка сапраўднасці не згасла. Яна тлее ў глыбіні тваёй ачарствелай сутнасці. Хоць ты і хочаш увесь час быць, як усе. Такім жа, як астатнія, як кожны...

Незабыўныя старонкі перажытага

ЧАЛАВЕК З ПАЗІЦЫЯЙ. І ТАЛЕНАВІТЫ

Быў час, і я яго заспеў, калі аднаго толькі прозвішча Макаёнак было дастаткова, каб зразумець, што гаворка ідзе пра Беларусь. Макаёнак і Беларусь былі непадзельнымі. Зрэшты, як і многія іншыя паэты і пісьменнікі, дзеячы культуры і мастацтва нашай зямлі. Іх ведалі ў многіх замежных краінах, іх творамі захапляліся чытачы самых розных нацыянальнасцей, а перакладчыкі ахвотна перакладалі беларускія тэксты на свае мовы.

Але чаму я кажу ў мінулым часе? Чаму былі? Бо нават сёння, калі фізічна іх няма з намі, творчасць іх існуе. Уся сутнасць, відаць, у гэтым каварным і не зусім дакладным слове «існуе». Бо, як ні дзіўна, з увагі на «моднасць» і «мадэрновасць» сённяшняга часу невядома чаму бывае, што на паверхню прабіваецца асабіста-прыватная пераацэнка нашых мінулых літаратурных набыткаў. І ўжо здараецца, што нават з-пад Купалы і Коласа спрабуюць выцягнуць п'едэстал іх рэальных заслуг, за смугою не надта аддаленага ад сённяшняга рэчаіснасці часу не могуць, а хутчэй не жадаюць бачыць рэальнай каштоўнасці створанага нашымі папярэднікамі.

Асабліва гэта тычыцца, на мой погляд, нашай драматургіі. Падаецца, што сённяшняга тэатральнага практыка чамусьці не хоча шанаваць і годна выкарыстоўваць патэнцыял створанага беларускімі аўтарамі раней. Колькі нашых выдатных творцаў і іх высокамастацкіх прац было некалі не толькі на беларускай, але і на ўсесаюзнай, нават замежнай сцэне. І што, усё гэта было зроблена «на бягу, на хадзе», усё састарэла? Вядома ж, не! І Кандрата Крапіву, і Андрэя Макаёнка, і Аляксея Дударова, і Алеся Петрашкевіча, і многіх тых, хто пісаў не толькі паэтычныя ці праязныя творы, як, напрыклад, Янка Купала альбо Уладзімір Караткевіч, але і п'есы, цанілі за таленавіта створанае. Таму і ставілі на многіх сцэнах. Адна з п'ес Андрэя Макаёнка ішла на сцэнах больш чым 200 (!!!) тэатраў.

І мне дзіўна, чаму сёння на беларускай сцэне цікавасць да напісанага беларускімі драматургамі і аўтарамі нечакана зніжарэла? Няўжо сталі нецікавымі іх творы? Не і не. Зірніце, як часам перабраўваюць на сцэне створанае, напрыклад, Чэхавым — і раз, і два, і тры. Нават беларускія рэжысёры. А што, у Крапівы, Матукоўскага ці Макаёнка няма чаго «перарабіць», перастварыць на сцэне, калі справа толькі ў гэтым?

Перакананы, што можна. Нават не перабраўваючы, можна так актуалізаваць (ці мо асягонніць?) сцэнічны твор, што недасведчаны глядач і не зразумее, калі была напісана тая ці іншая п'еса. Зрэшты, не дата напісання важная. Актуальнасць многіх ранейшых твораў і сёння не растварылася ў часе, хіба што набыла новыя рысы, якія сугучныя акурат цяперашнім рэаліям. Варта толькі расплюшчыць вочы і зірнуць на справу зацікаўлена і рэальна. Тым больш што практычна ўсе п'есы Макаёнка — гэта камедыі альбо трагікамедыі, дзе для творчай фантазіі пастаноўшчыкаў найбольш шырокае поле для самавыяўлення.

Праўда, ёсць і станоўчыя прыклады, хоць, калі зноў жа папраўдзе, то вельмі нешматлікія. У пазітыўным плане можна назваць сённяшняга пастаноўкі ў Тэатры студыі кінаакцёра, Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя М. Горкага. Але ж гэта кропля ў цяперашнім моры перастварэнняў даўняга, колішняга. Беларускае мора таксама мае права і можа стаць паўнаводным. Варта толькі захацець. І атрымаецца. Андрэй Макаёнак у гэтай сувязі адна з многіх творчых фігур, чыя драматургічнае майстэрства не састарэла і сёння. Хіба ж мы забыліся, што менавіта дзякуючы яго п'есам наш Купалаўскі тэатр стаў некалі вельмі папулярным, а многія артысты-купалаўцы за свае ролі ў макаёнкаўскіх спектаклях атрымлівалі глядацкае прызнанне. Дарэчы згадаць, што Макаёнак ахвотна пісаў некаторых сваіх герояў спецыяльна для пэўных акцёраў Купалаўскага тэатра (напрыклад, для народнай артысткі СССР і БССР Галіны Макаравой). У спектаклях паводле Макаёнка зазвычай дзялялі таленту народнага артыста СССР і Беларусі Генадзя Аўсяннікава.

Харызматычны Макаёнак як драматург не абмінаў у сваёй творчасці канфлікты, бо выдатна разумеў, што без іх п'еса не п'еса, а да сэрца глядача наўрад ці дастукаецца. Ды і ў самога яго характар быў бурны, узрыўны. Без гэтага не было б, напэўна, і драматурга Макаёнка. Не было б той велізарнай аўдыторыі, якая з сапраўдным захваленнем хадзіла менавіта на Макаёнка. Але варта прызнаць, што гэтыя самыя, не тэатральныя, а рэальныя жыццёвыя канфлікты, не давалі камфортнасці яго асабістаму жыццю.

Але перыпетыі асабістага жыцця, не заўсёды прыемныя размовы з высокім начальствам (праўда, ён не баўся спрачацца і адстойваць сваю пазіцыю і з высокімі асобамі, нават з самім першым сакратаром ЦК КПБ, практычным кіраўніком Беларусі П.М. Машэравым) не былі перашкодай для творчасці і наватарства на сцэне. І мо якраз гэтая і гэтка смеласць рабіла п'есы Макаёнка

сапраўды тэатральнымі — не толькі канфліктнымі, але і ў пэўнай ступені вострымі, з добрай доляй іроніі. Часам ён замахваўся нават на тых праблемы, вырашаць якія было дазволена толькі партыйным начальнікам, крытыкаваў тое, што не падлягала крытыцы з боку простых выканаўцаў вышэйшых загадаў. І не толькі ў блізкай яму культурнай сферы, а выкрываў заганы народнай гаспадаркі і нават дрэннае кіраўніцтва ёю, у выніку чаго і нараджаліся праблемы і пралікі. Казалі, што такая смеласць была ангажавана самім Пятром Міронавічам Машэравым.

Але, я ў гэтым перакананы, народны пісьменнік Андрэй Макаёнак у сваёй творчасці не цураўся наватарства, быў найбольш разняволеным і свабодным, хоць ёрнічаць і злараднічаць на сцэне не імкнуўся. Смяяцца ён мог і ўмеў і ў жыцці, і на сцэне. Страх яму, відаць, быў не ўласцівы. Мо з таго яшчэ ваеннага часу, калі ў 1942 годзе атрымаў медаль «За Адвагу», а ў 1945 годзе ордэн Чырвонай Зоркі. Гэтая смеласць, дарэчы, праяўлялася і ў час яго працы галоўным рэдактарам часопіса «Нёман», які стаў адным з самых тыражных (больш за 100 тысяч экзэмпляраў!) і папулярных ва ўсім Саюзам, друкаваў творы, якія не былі пазначаны любасцю ў асабліва прыдзірлівага начальства.

Андрэй Ягоравіч вызначаўся высокай працавітасцю. Ён не цураўся грамадскай работы, быў дэпутатам Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, актыўнічаў у Саюзе пісьменнікаў, а калі ўлічыць, што, акрамя сваёй уласнай творчасці, перакладаў многія п'есы на беларускую мову, пісаў сцэнарыі да кінафільмаў, то вольнага часу ў яго было небагата.

Мне пашчасціла мець асабістыя сустрэчы з Андрэем Ягоравічам, бачыць і чуць яго на розных пісьменніцкіх форумах і мерапрыемствах. І кожны раз адкрываў для сябе нешта новае, тое, што ўражвала і запаміналася.

Хачу згадаць адзін прыватны эпізод не з творчага, а са звычайнага жыцця Андрэя Ягоравіча. Я згадваў пра гэта некалі ў звязку з прозвішчам народнага пісьменніка Івана Шамякіна.

Гэта было на пачатку 80-х гадоў мінулага стагоддзя. Нядаўні журналіст маладзёжнай газеты «Чырвоная змена», я толькі-толькі пачаў працаваць у аддзеле культуры ЦК КПБ, у сектары мастацкай літаратуры, загадваў яким пэў Сяргей Законнікаў. Як самы малады па стажы і адзіны ў сектары інструктар, відаць, як і кожны малады ў любым калектыве я мусіў быць найбольш мабільным, што называецца, на падхвате. А «падхвату» гэтага хапала.

Набліжаўся чарговы высокі юбілей самага першага ў саветскай дзяржаве чалавека — 75-годдзе Генеральнага сакратара ЦК КПСС Леаніда Ільіча Брэжнева (снежань 1981 года). І, вядома ж, патрабавалася сярод іншых бурна-хвалебна-абавязковых віншаванняў не горшае слова ад удзячнай беларускай інтэлігенцыі. Сіламі загартаваных хвалельшчыкаў з ліку партработнікаў яшчэ задоўга да юбілею быў створаны першапачатковы тэкст. Але «наверсе» — сакратары ЦК — не захацелі яго ўхваліць, нечага ім не хапала. І тады ўспомнілі, што ёсць жа і сама творчая інтэлігенцыя, за якую чамусьці заўсёды стараліся партыйныя чыноўнікі. Вырашылі, хай і творцы пашчыраюць над сваім жа віншаваннем. Наверсе вырашылі, а выконваць давалося нізам.

Што заставалася нам — угадваць найбольш падатных з творчага цэха, каб прыклалі руку да звычайнага высакапарных цэкоўскіх вымыслаў. Як правіла, не адмаўляліся — мо з-за разумення «грознай сілы» ЦК, а мо не хацелі падводзіць сваіх калег, бо ў аддзеле культуры заўсёды мелі пасады і пісьменнікі. Карпаратыўная ўзаемавыручка, так бы мовіць.

Адным словам, на гэты раз удалося ўгаварыць прызначанага мэтра драматургіі Андрэя Ягоравіча Макаёнка. На просьбу загадчыка аддзела культуры Івана Іванавіча Антановіча згадзіўся народны пагабляваць цэкоўскую «рыбу». Але папрасіў прывезці яе на дачу. Лёс пасыланага выпаў мне.

Са строгім наказам без апрацаванага тэксту не вяртацца паехаў я на вядомую і знакамітую макаёнкаўскую дачу. Чаму ёй такія гучныя эпітэты? Бо менавіта яна дэталёва апісана ў рамане Івана Шамякіна «Атланты і карыятыды» як узор класіфікацыі дбання пра сваё ўласнае гняздзечка для карыснага адпачынку і плённай творчасці. Мне хацелася на свае вочы ўбачыць гэты ўнікальны «аб'ект». Ды не сабіла. Дачныя вароты аказаліся на замку. Як патлумачылі суседзі-відавочцы, Андрэй Ягоравіч па звычцы пайшоў праведаць Івана Пятровіча Шамякіна. А яго дача ў іншым масіве. Давалося ехаць туды.

Бяру тэкст прывітання і кіруюся ў браму дачы Івана Пятровіча. Туды павярнуў, сюды ступіў, пазіраю на ўсе вочы, дзе тут народныя загараюць. Аказваецца, у Івана Пятровіча застолле. З нагоды заканчэння рамонта дачы вырашыў пачаставаць майстроў. Убачыў мяне, устаў з-за стала:

— Праходзь, праходзь...

— Мне Андрэй Ягоравіч патрэбны, — нясмела тлумачу я.

— Тут ён, тут, — заспакоіў Іван Пятровіч.

У мяне адлягло ад сэрца. Але рана радаваўся. Яшчэ не ведаў, што чакае выпрабаванне, горшае за адсутнасць Макаёнка.

— Хадзі за стол, — прапанаваў Шамякін.

Не паспеў запырачыць, як пачуўся голас Андрэя Ягоравіча:

— А-а, з ЦК. Ведаю, званіў Іван Іванавіч. Але спярша сядай за стол...

— Андрэй Ягоравіч, я ж на працы, — спрабую супраціўляцца. — Ды і часу бракуе...

— А калі бракуе, то й спяшайся назад, — зусім без ушмешкі прамовіў Андрэй Ягоравіч.

— Дык я ж...

— А гэта не мая справа, — апырэдзіў маё пярэчанне Макаёнак. — Хочаш мець дапамогу, далучайся да нас... Разам з рабочым класам і пачытаем, што вы там натварылі...

Ён меў на ўвазе будаўнікоў. А сам налівае мне стаграмоўку.

Вось дык задачка. І не пазвоніш жа Антановічу, каб параіцца, мабільнікаў тады не было. І я зусім не разумею: пацвельваецца з мяне Андрэй Ягоравіч ці праўду кажа, бо тон у яго зусім сур'ёзны. Няўжо наладзяць за раз гучную чытку? Пры ўсім застоллі?

На выручку прыйшоў Іван Пятровіч:

— Не палохай ты, Андрэй, хлопца. — І да мяне: — Сядай, сядай, вазьмі колькі грам. А пісьмо мы разам паглядзім.

Пот у мяне па спіне гарошынамі коціцца, лоб добра ўзмакрэў: паспрабуй з'явіцца ў ЦК падшафэ, ды яшчэ без патрэбнага тэксту, бо тое, што сёння яго не атрымаю, я зразумеў адразу...

— Не бойся, сядай, — супакойвае Іван Пятровіч. — Івана Іванавіча я ведаю, не будзе здымаць стружку. Калі што, я пазваню...

Што зробіш — з дзвюх бед выбіраю тую, дзе больш прыемнасці: сяду на ўскраек крэсла...

— Не перажывай, заўтра атрымаеш свой тэкст, — ад такога Макаёнкавага супакаення ў мяне галава і праўда закружылася.

Заўтра... Гэта ж сапраўдная катастрофа. Што будзе, калі з'яўлюся без патрэбнага матэрыялу і ў непатрэбным выглядзе, мог ведаць толькі Іван Іванавіч.

Але нічога, абышлося, дзякаваць Богу, толькі гучнымі словамі ды папрокам:

— Я ж цябе не на п'янку пасылаў...

А калі назаўтра я забраў пісьмо на мінскай кватэры Андрэя Ягоравіча, і тэкст гэты прынялі «наверсе», памякчэў і Іван Іванавіч.

Такое вольна маё баявое хрышчэнне ў высокім партыйным апарате і першае «нефармальнае» знаёмства з Андрэем Ягоравічам і Іванам Пятровічам.

А тэкст таго прывітання, другі яго экзэмпляр, з арыгінальнымі подпісамі (збіраць іх зноў жа давалося мне) самых выбітных беларускіх твораў (вядома ж, Івана Шамякіна і Андрэя Макаёнка), некаторых нават беспартыйных, захоўваецца ў мяне дагэтуль.

Анатоль БУТЭВІЧ

«Ездзілі ў Сакольнікі з Янкам Купалам...»:

Беларусы ў дзённіках Карнея Чукоўскага

Дзённікі славутага рускага пісьменніка, перакладчыка, літаратуразнаўца Карнея Чукоўскага (1882—1969) — адлюстраванне не толькі асабістага творчага жыцця, але і адбітак часу, у якім існавала гэтая яркая постаць. А вёў запісы ці не самы тыражны (і зараз, напрыклад, у 2015 годзе пабачылі свет — толькі за адзін год! — тыражом у 2,4 млн асобнікаў 132 яго кнігі і брашуры) літаратар розных часін амаль семдзесят гадоў — з 1901 да 1969 года.

Іначай, пэўна, і не магло быць. Па-першае, выдавочна, што дзённікі не пісаліся дзеля друку. Таму і выйшлі праз шмат гадоў пасля смерці пісьменніка: першая кніга, якая ахапіла запісы ад 1901 да 1929 г., выдадзена ў 1991 годзе, другая кніга дзённікаў (1930—1969) — у 1995 годзе. І хаця пісьменнік лічыўся самым недаацэненым літаратарам сярэдняга веку, Карнея Чукоўскага ведаў літаральна ўвесь свет. Так, у лютым 1928 года «Правда» пісала пра аўтара казак, якія ўжо выйшлі велізарнымі тыражамі: «Такая балбатня — знявага да дзіцяці. Спачатку яго падманваюць пернікам — вясёлым, бязвіннымі рыфмамі і камічнымі вобразамі, а паралельна даюць глытаць нейкую муць, якая не пройдзе бясследна для яго. Я мяркую, «Кракадзіла» дзецім нашым даваць не трэба...» (Н.К. Крупская). Вымушана К. Чукоўскі друкуе ў «Літаратурнай газете» пісьмо, у якім «адракаецца» ад старых казак і заяўляе пра намер змяніць кірунак сваёй творчасці. Дэкларуе зборнік вершаў «Вясёлая калгасія».

Праўда, абяцання свайго не спраўдзіць. І наступная казка выйдзе з-пад пяра пісьменніка праз 13 гадоў.

Але крытыка «чукоўшчыны» не замінала ўсталяванню ў асобных гарадах Савецкага Саюза скульптурных кампазіцый у гонар казачных герояў К. Чукоўскага. І наш зямляк — ураджэнец Слуцка скульптар Рамуальд Іодка (1894—1974) тут надзвычай вылучыўся: у 1930 годзе па яго тыпавым праекце ў Сталінградзе і іншых гарадах Расіі і Украіны былі усталяваны фантан «Бармалей» («Дзіцячы карагод») і «Дзеці і кракадзіл»). У 1962 годзе за манаграфію «Майстэрства Някрасава» К. Чукоўскі быў адзначаны Ленінскай прэміяй. У 1939, 1962, 1965 і 1967 гг. пісьменніка ўзнагародзілі ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, а ў 1957 — ордэнам Леніна. У Вялікабрытаніі Карней Чукоўскі ўганараваны ступеннем доктара літаратуры Оксфардскага ўніверсітэта. Жыццё зазвычай не бывае аднаколерным. Хаця ўзнагароды не паказчык ні паспяховасці ў творчасці, ні адзнак сапраўднага прызнання...

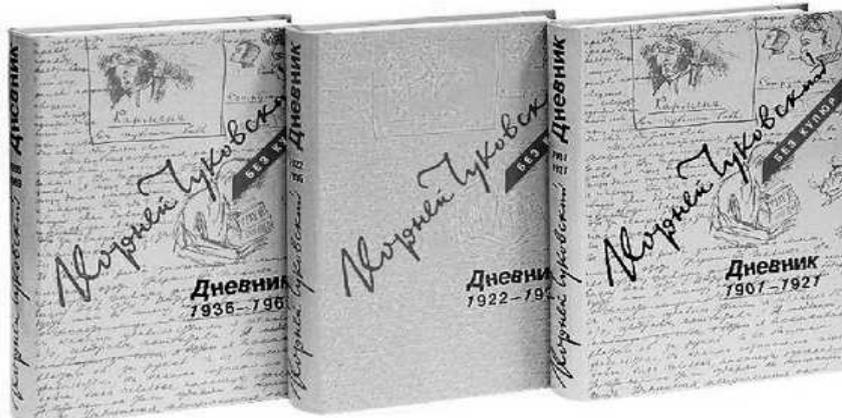
Давайце лепей зазірнем у самі дзённікі і паспрабуем пашукаць тыя старонкі, што так ці іначай звязваюць Карнея Чукоўскага з Беларуссю ці хутчэй — з беларусамі і ўраджэнцамі Беларусі.

10 красавіка 1936 года: «З новым партфелем (які я купіў у Маскандлі) іду да Крамля. Здалёку бачу Севастыяныча. <...> і вось мы ўжо ў доўгай зале пасяджэнняў Саўнаркама. Утульна і велічна. Партрэты Леніна і інш. Правадыроў... Будзённы, Куйбышаў... Пушкін. Цэлы рад сапраўдных Пушк. рэліквій па сценах. Паўло Тычына, Янка Купала, Меерхольд...»

Тут варта заўважыць, што адразу дзве падзеі паспрыялі сустрэчы Чукоўскага з Купалам. Літаратуразнаўца запрасілі ў Крэмль, як і беларускага пісьменніка, на абмеркаванне пушкінскіх урачыстасцей, якія набліжаліся

ў 1937 г. А таксама ў гэтыя дні павінен быў пачаць сваю работу чарговы камсамольскі з'езд.

Так што запіс ад 10 красавіка прысвечаны пасяджэнню, звязанаму з Пушкіным, а таксама чарговому IX з'езду Усесаюзнага Ленінскага камуністычнага саюза моладзі, на які сярэд іншых літаратараў трапілі і беларускія пісьменнікі. Яшчэ 10 сакавіка 1936 года газеты «Звязда» і «Чырвоная змена», а 11 сакавіка «Літаратура і мастацтва» друкуюць верш народнага песняра Беларусі «Камсамолу». І калі ў вершы «Арлянтам» (1923 год), прысвечаным стварэнню масавай літаратурнай арганізацыі «Маладняк», хапала шчырасці, адкрытай узнёсласці, то, выдавочна, верш «Камсамолу» ўсё ж быў болей афіцыйны, прымеркаваны да падзеі. «Усюды стрэнеш непакораў — / Камсамольцаў нашых з песняй». І яшчэ: «З карабінам ля стражніцаў / Камсамолец не задрэмле». Твор пра «камсамольцаў-вярнігораў» шырока пайшоў па Беларусі, па ўсёй савецкай краіне. Твор пачалі перакладаць на розныя мовы.

А Карнея Чукоўскага і на камсамольскім з'ездзе перш-наперш цікавіў мастацкі свет. Запіс ад 16 красавіка: «Сёння раніцай на з'ездзе УЛКСМ слухаў прамову Косарава. На жаль, ён пачаў яе ў 11 гадзін, а закончыў у 11 ¼, так што ўсе госці, якія позна прачынаюцца, праспалі яе. Цыпін, Карняйчук, Барыс Пастарнак, Александровіч (беларускі паэт), Лявонаў прыйшлі праз пяць мінут пасля заканчэння прамовы. <...> Пішу даклад для З'езда. Хвалюся».

Карней Чукоўскі жыве ў гасцініцы «Нацыяналь», а пасля, пэўна, мяркуючы па запісах у дзённіку, у «Маскве», дзе спыніўся і наш Янка Купала. Праўда, у энцыклапедычным даведніку «Янка Купала» (Мінск, 1986) чытаем пра тое, што 10 красавіка беларускі паэт выступіў на нарадзе, скліканай галоўнай рэдакцыяй газеты «Правда» і праўленнем ССР СССР у сувязі з работай над кнігай «Радзіма», якая рыхтавалася да 20-годдзя Кастрычніцкай рэвалюцыі. А 11 красавіка прысутнічаў на пасяджэнні Усесаюзнага пушкінскага камітэта. Запіс жа Чукоўскага ад 10 красавіка фактычна абвяргае гэтую дату ў звязку з прысутнасцю Купалы на згаданай нарадзе менавіта ў гэты дзень — і падводзіць да таго, што Пушкінскае пасяджэнне адбылося менавіта 10 красавіка. Ёсць і падрабязнасці. Хутчэй за ўсё — з таго самага дня (цытую па запісе ад 10 красавіка): «Ездзілі ў Сакольнікі з Янкам Купалам. Ціхі, сціплы, прыемна-бясколерны чалавек. Паказваў мне ліст Валерыя Брусава, які ён атрымаў у 1914 годзе, калі Брусаў быў ваенным карэспандэнтам. «Вашы вершы сапраўдныя», — пісаў яму Валерыя Брусаў і прыклаў 3 пераклады яго вершаў, зробленыя ў адзін дзень. Янка Купала — вельмі рассяяны. Прынёс мне гэта пісьмо і забыўся ў мяне на стале. Прыйшоў па яго і забыўся кніжку. Прыйшлося прыйсці трэці раз за кнігай. Быў ён на вечары «Памяці Маякоўскага». У захапленні ад Яхантава...» У энцыклапедыі «Янка Ку-

пала» ў артыкуле пра В. Брусава — пра чатыры вершы: «Я пазнаёміўся ўжо з Вашай паэзіяй, знаходжу ў ёй шмат прыгожага, сапраўднага. Пасылаю Вам чатыры Вашы вершы, якія не скажу «пераклаў», але пералажыў на рускую мову». А што да Яхантава, то размова пра Уладзіміра Мікалаевіча Яхантава (1899—1945) — акцёра, чыгальніка, які скончыў жыццё самагубствам. З 1922 года выступаў з чытаннем вершаў У.У. Маякоўскага, С.А. Ясеніна, А.А. Блока. 12 красавіка 1944 года на Кіраўскім заводзе экіпажа быў перададзены танк «Уладзімір Маякоўскі», пабудаваны за грошы акцёра У. Яхантава. Танк штурмаваў Берлін, а яго камандзір Нікіта Ашураў быў адзначаны званнем Героя Савецкага Саюза.

На старонках дзённікавых запісаў К. Чукоўскага — сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі А. Александровічам, Я. Коласам, палітычнымі дзеячамі Андрэем Андрэевічам Грамыкам, Панцеляімонам Кандрацьевічам Панамарэнкам. Сярод знаёмцаў рускага літаратуразнаўцы шмат ураджэнцаў Беларусі. Адзін з іх — Якаў Захаравіч Чарняк, які нарадзіўся ў 1899 годзе ў Віцебску. Запіс ад 29 красавіка 1935 года: «Чытаю «Справу Агарова» — Чарняка. Надзвычай цікава». Я. Чарняк скончыў у Віцебску гарадское камерцыйнае вучылішча. Потым паступіў у вучышча ў Петраградскі псіханеўралагічны інстытут. Пасля рэвалюцыі Якаў вярнуўся ў Віцебск, працаваў у губернскім адзеле народнай адукацыі. Арганізоўваў у Віцебску вечары паэзіі. У 1918—1919 гг. у часопісах Віцебска і Кіева Я. Чарняк друкаваў свае

першыя артыкулы і вершы. З 1922 года наш зямляк працуе ў штаце часопіса «Печатка і рэвалюцыя». У 1933 годзе выдаў кніжку «Агароў, Някрасаў, Герцэн, Чарнышэўскі ў спрэчцы пра агароўскую спадчыну». Лёс Я. Чарняка склаўся не лепшым чынам. І ўсё ж у гісторыі літаратуразнаўства ён застаўся дасведчаным спецыялістам па творчай спадчыне Агарова. На адной са старонак дзённіка Карнея Чукоўскага — і сустрэча з рускім пісьменнікам Захрам Хацрэвіным (1903—1941), які нарадзіўся ў Віцебску. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, уласны карэспандэнт «Красной звезды», ён загінуў на самым пачатку вайны — 19 верасня 1941 г. Аўтар кнігі «Тэгеран» (1933), «Лета ў Манголіі» (1939).

Ёсць запісы пра Льва Сямёнавіча Выгоцкага (1896—1934) — псіхолога, які нарадзіўся ў Оршы. Заснавальнік традыцый вывучэння вышэйшых псіхалагічных функцый. А яшчэ — пра Давіда Ісаакавіча Выгодскага (1893—1943), перакладчыка, літаратара-іспаніста, які нарадзіўся ў Гомелі. І досыць частыя згадкі пра Фрыду Вігдараву. 17 лютага 1964 г.: «Ліда і Фрыда Вігдаравы зараз турбуюцца пра лёс лінгвісцкага паэта Іосіфа Бродскага, якога ў Л-дзе травіць група бяздарных паэтаў... <...> Маршак ахвотна падключыўся ў гэтую барацьбу за нашчаснага паэта...» І яшчэ: «Фрыда — вялікая сэрца, самая лепшая жанчына, якую я ведаў за апошнія 30 гадоў». Нарадзілася Ф. Вігдарова — журналістка, пісьменніца, перакладчыца — у Оршы. У сваіх нарысах, артыкулах, кнігах, заснаваных на рэальных гісторыях, яна заўжды імкнулася дапамагчы людзям. Гэта ёй прысвечана песня Аляксандра Галіча «Сыходзяць сябры».

Старонкі дзённікаў Карнея Чукоўскага, пісьменніка, якога і ў Беларусі ведаюць чытачы розных пакаленняў, — яшчэ адна далучанасць нераўнадушнага, гарачага сэрца і да нашага беларускага асветніцтва.

Мікола БЕРЛЕЖ

Уладзімір Ліпскі

Пакуль дыхаю — спадзяюся

Споведзь пра маіх сяброў, якія пакінулі Зямны рай, — паэта Анатоля Грачанікава, празаіка Анатоля Кудраўца, мастака Аляксея Кузьміча, артыста Івана Краснадубскага, кампазітара Эдуарда Зарыцкага...

Калі нацмокаўся мамінага малачка —

стаў хадзіць і гаварыць.

Калі першы раз спатыкнуўся — пачаў узірацца ў дарогу.

Калі вывучыў азбуку — адкрыў дзверы ў душу Слова.

Калі ўбачыў узыход сонца — зразумеў кошт новага дня.

Калі пачуў майскага салаўя — сэрца напоўнілася спевамі.

Калі паляцеў у вырай з хаты — адчуў боль за родны кут.

Калі знайшоў сябе — згубіў у працы дні і ночы.

Калі сустрэў каханне — вырас да Богага прызнання.

Калі пабываў у замежжы — спазнаў адказнасць за сваю

Айчыну.

Калі пачалі нахвальваць

талент —

усцешна саромеўся.

Калі ўзбіраўся на гару мудрасці — няўзнач адчуў стому пражытых

гадоў.

Калі дагарала свечка жыцця — няшчотна думаў пра заўтра.

Калі ўвайшоў у Царства

Нябеснае —

займеў жыццё пасля жыцця.

Калі нехта хоча даўгалецця —

пражыві на Зямлі Чалавекам!

Фота Кастуся Дробана.

Сядзіба на Дзвіне,

альбо Натхняльнае Здраўнёва Ільі Рэпіна

Музей-сядзіба Ільі Рэпіна «Здраўнёва», што знаходзіцца за шаснаццаць кіламетраў ад Віцебска, даўно стала адным са знакавых культурных месцаў паўночнага рэгіёна краіны. Сюды прыязджаюць прадстаўнікі розных краін свету, каб адчуць атмасферу, якая натхняла рускага мастака-жывапісца і дапамагала яму знайсці спакой і радасць жыцця. Сёлета «Здраўнёва» адзначае 30-годдзе з пачатку ўзнаўлення.

У Здраўнёва часта прыязджалі дзеці і сябры Ільі Рэпіна, якія былі ў захапленні ад канцэптэуальнай пабудовы дома і навакольнай інфраструктуры. Дзвіна зусім блізка ды і лес побач. Што яшчэ трэба для гармоніі ў душы? Малодшыя дзеці мастака вельмі любілі хадзіць на паляванне, і ў доме ўсё часцей сталі з'яўляцца чучалы жы-вёл.

— Увогуле лёс дзяцей Ільі Рэпіна быў складаны. Усе яны, акрамя самай малодшай — Таццяны, памерлі бяздзетнымі, — тлумачыць Валеры Шышанаў. — Пасля рэвалюцыі Таццяна з мужам і дзецьмі жыла ў Здраўнёве і адкрыла ў доме школу. У 1930 годзе ўся сям'я з'ехала ў Фінляндыю даглядаць хворага бацьку. Пасля смерці бацькі Таццяна з дзецьмі перабралася ў Францыю. Маёнтак доўгі час пуставаў, а падчас Другой сусветнай вайны і зусім быў разбураны. І толькі праз многія гады яго аднавілі.

У 1988 годзе было прынята рашэнне аб стварэнні тут музея-сядзібы, а ў 1989 годзе ў будынку дома адкрыўся Музей Ільі Рэпіна. Тады была адноўлена планіроўка сядзібы, якая захавалася ў эскізах. Але ў лютым 1995 года здарыўся моцны пажар, пасля якога галоўны дом прыйшлося адбудоваць практычна зноўку. Пасля музей быў адкрыты 5 ліпеня 2000 года. Разам з галоўным сядзібным домам быў адноўлены домік кіраўніка. Цяпер музей-сядзіба Рэпіна «Здраўнёва» — філіял Віцебскага абласнога краязнаўчага музея.

Зараз у доме прадстаўлены шэсць залаў-пакояў. Сапраўдных рэчаў, якія былі ў Здраўнёве ў часы жыцця мастака і яго сям'і, тут няма, акрамя некалькіх рэчаў, знойдзеных пры археалагічных раскопках у 1999 годзе. Ім адведзена асобная вітрына. Асноўная ж частка прадстаўленых экспанатаў — посуд, мэбля і іншыя прадметы побыту канца XIX — пачатку XX стагоддзя — перададзена ў дар музею рознымі фондамі і грамадскімі арганізацыямі, у тым ліку і расійскімі. На сценах у музеі можна ўбачыць шмат фатаграфій, малюнкаў і фотадакументаў, якія распавядаюць пра жыццё Рэпіна і яго сям'і ў маёнтку. На тэрыторыі сядзібы захавалася ліпавая алея, пасаджаная самім мастаком.

У першым пакоі, які раней служыў гаспадарскай спальняй, знаходзіцца копія карціны «Запарожцы пішучь ліст турэцкаму султану», напісанай Рэпіным у 1891 годзе. У цэнтры наступнай залы — у гасцінай — прадстаўлены сервіраваны стол. На сценах — фотаздымкі, карціны. У часы Рэпіна сцены тут пакрывала разма-лёўка. На вялікай сцяне мастак адлюстравуў выгляд тра-

пічных краін. На супрацьлеглай — мясцовыя пейзажы. У былой жаночай спальні можна ўбачыць рэпрадукцыі карцін Рэпіна, напісаныя ім у «даздраўнёўскі перыяд», такіх, напрыклад, як «Адпачынак» (1882), дзе намалевана яго жонка Вера Шаўцова, «Аўтапартрэт» (1887) і «Партрэт сына» (1882). У гэтай жа зале шмат сямейных фатаграфій і дакументаў. А яшчэ тут можна ўбачыць копію алоўкавага накіда «Бурлакі на Дзвіне» (арыгінал захоўваецца ў Траццякоўскай галерэі ў Маскве). Адзін з пакояў — майстэрня Ільі Рэпіна. Гістарычныя звесткі сведчаць, што ў майстэрні мастак мог знаходзіцца вельмі доўга. Яму падабалася святло, якое прабіралася туды з акна. На жаль, у майстэрні выстаўлены толькі рэпрадукцыі жывапісных твораў.

Дом у Здраўнёве — цяпер пляцоўка, на якой адбываюцца самыя розныя мерапрыемствы. Мастацкія пленэры, прысвечаныя асобе Ільі Рэпіна, збіраюць на тэрыторыі сядзібы твораў, якія тут можна адчуць дух сяброўства. Да 30-годдзя «Здраўнёва» кіраўнік Дэпартаменту сацыяльнай палітыкі і інфармацыйнага забеспячэння Пастаяннага камітэта Саюзнай дзяржавы Маргарыта Леўчанка ўручыла дырэктару сядзібы кнігу пра Аляксандра Жыркевіча — таленавітага юрыста, паэта, празаіка і публіцыста, які быў бліскім сябрам Ільі Рэпіна. А таксама падарыла ўнікальныя фатаграфіі, зробленыя ў іншай сядзібе мастака пад Пецярбургам. У музей-сядзібе «Здраўнёва» працуе выстаўка, на якой можна ўбачыць фотаадбіткі жыцця Ільі Рэпіна, а таксама сям'і мастака, сяброў, у тым ліку вядомых людзей таго часу — Максіма Горкага, Карнея Чукоўскага і іншых.

Вікторыя АСКЕРА, фота аўтара

МАСТАК ШЫРОКАГА ПРОФІЛЮ

Гісторыя маладога горада ў розных тэхніках і фарбах

М. Шышлоў «Віцебск. Сонечны вечар».

на, галоўнае ў тым, што грамадства стала больш чуць пра невялікія гарады і мястэчкі Беларусі. Ёсць магчымасць зацікавіцца пэўнымі мясцінамі і адправіцца туды ў падарожжа. Гэтаму спрыяе праект Мікалая Шышлова «Тут Радзімы маёй пачатак», што прадстаўлены ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры». Аўтар прапануе паглыбіцца ў гісторыю яго любімага горада Жодзіна, 55-годдзю якога прысвечана выстаўка.

Мікалай Шышлоў — мастак шырокага профілю: займаецца графікай, жывапісам, керамікай, з'яўляецца аўтарам дробных карыкатур, тонкіх праніклівых малюнкаў і акварэльных пейзажаў, каларытных жывапісных палотнаў і манументальных керамічных кампазіцый. Творы мастака — светлыя, яркія, жыццесцвярдзальныя, нясуць у сабе эстэтычны зарад. На выстаўцы майстар дэманструе Беларусь, прыгажосць яе прыроды, пейзажы роднага горада, знаёмая яму з дзяцінства. У творах адчуваецца народны дух і глыбокія веды мастака ў галіне фальклору. Адметнасць почырку майстра — спалучэнне прастаты і арыгінальнасці. Яго матывы традыцыйнага дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва пераплятаюцца з ідэямі сучаснасці.

— Прыемна, калі можна праз творы адчуць душу чалавека, — падкрэслівае дырэктар галерэі «Універсітэт культуры» Марына Татарэвіч. — У выпадку з Мікалаем Шышловам, акрамя душы, мы адчуваем і энергію любові. Я ўпэўнена,

што галоўны падарунак аўтару — неабыякаваць: усе чатыры выставачныя залы галерэі распавядаюць цікавыя гісторыі, звязаныя, дарэчы, з зусім маладым горадам.

Кераміка — асноўны вектар творчасці Мікалая Шышлова. Тэматыка твораў накіравана на адлюстраванне абсалютна розных тэм — ад праблем экалогіі да спартыўных баталій. Паколькі на выстаўцы прадстаўлены творы розных перыядаў творчасці аўтара, то можна прааналізаваць дынаміку яго захапленняў і пераходаў ад аднаго жанру мастацтва да іншага.

Імя майстра вядомае не толькі ў Беларусі. Творы Мікалая Шышлова знаходзяцца ў прыватных калекцыях Германіі, Нідэрландаў, ЗША, Ізраіля, Францыі і іншых краін. Сёння творца шмат працуе ў самых розных кірунках, імкнецца знаходзіць новыя тэхнікі і падыходы.

Вікторыя АСКЕРА

ЗАСТАЦЦА НЕЛЬГА ВЯРНУЦЦА

Ваганні паміж Радзімай і замежжам увасобілі ў спектаклі «Эмігранты»

Прэса Славаміра Мрожака «Эмігранты» была напісана яшчэ ў 1974 годзе, але, як сцвярджаюць арганізатары дзеі і яе глядачы (яны, вядома, галасуюць рублём), застаецца актуальнай і праз 40 гадоў. Гісторыя не мае не толькі тэрміну даўнасці, але і ўзнімаецца над нацыянальным: нягледзячы на тое, што аўтар п'есы пісаў пра двух палякаў, краіна іх паходжання не істотная для разумення твора. У герояў нават няма імёнаў: пісьменнік прапануе ўспрымаць іх як персанажаў Х.Х. і А.А., таму чытачу і глядачу драмы лёгка перайсці да агульначалавечага маштабу праблемы, паставіць на месца герояў сябе і сваіх суайчыннікаў.

На сцэне Мемарыяльнага музея-майстэрні З.І. Азгура ў пастаноўцы рэжысёра Андрэя Саўчанкі (пераклад на беларускую мову Алеся Камоцкага) сёлета з'явіліся «Эмігранты». Арганізатары дзеі цікава пагулялі з прасторай. Высокая столь і награвашчванне помнікаў не вельмі адпавядалі першапачатковай сцэнічнай задуме спадара Мрожака, але афарміцелі пляцоўкі і не гналіся за адпаведнасцю арыгінальнаму апісанню пакоя: замест знешняга падабенства яны перадалі яго ўнутраную сутнасць, матэрыяльную і духоўную беднасць, а акцёры ў некаторых сцэнах вельмі ўдала ўводзілі ў спектакль манументальныя і абыякавыя да падзей скульптуры.

Спектакль даволі мінімалістычны. Простае месца дзеяння не мяняецца на працягу ўсёй пастаноўкі, час абмежаваны навагодняй ноччу, а персанажаў усяго двое: сталыя і дыяметральна супрацьлеглыя па характарах мужчыны, якія апынуліся ў аднолькавых сітуацыях пад адным дахам. Дакладней, пад адной падлогай: згодна са сцэнарыем, яны жывуць у падвале жылога дома нейкай багатай еўрапейскай краіны. Над іх галовамі — шыкоўнае жыццё, шум, смех і дабрабыт, а ўнізе — танны пакойчык, дзе няма нават вокнаў. У нейкім сэнсе яны абодва паразіты: адзін жыве за кошт другога і лічыць гэта цалкам нармальным, іншы — паразітуе на жыццёвай энергіі суседа. Заўважна, што Славамір Мрожак напісаў гэтую п'есу, калі ўжо сам эмігрыраваў з Польшчы: літаратар пажыў у Францыі, ЗША, Германіі, Італіі і нават Мексіцы. На сцэне яму захацелася супаставіць людзей, якія б ніколі не сустрэліся ў тым жыцці, якое вялі на Радзіме. Тут, у замежжы, героі вымушаны суіснаваць, дамаўляцца і прыглядацца адзін да аднаго, бо ў эміграцыі ў іх з'явілася нешта агульнае — паходжанне: абодва персанажы чужыя ў новай краіне.

Дзмітрый Есяневіч, які сёлета парадаваў глядача яркімі ролямі на галоўнай і камернай сцэнах Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы (у спектаклях «Рэвізор» па рамана М. Гогаля і «Радзіва "Прудок"» паводле дзённікавых запісаў пісьменніка Андрэя Горвата), з'яўляецца на імпрывізаванай сцэне ў якасці правінцыйнага персанажа Х.Х. Калі згадаць яго як папачыцеля богаўгодных устаноў Земляніку, можна меркаваць, што артыст лёгка ўвасабляе камічныя эмпла. У «Эмігрантах» камедыйны талент акцёра раскрываецца напоўніцу. Пры ўсіх відавочных недахопах дзякуючы Дзмітрыю Есяневічу, персанаж вызывае станоўчыя эмоцыі: сквапнасць успрымаецца як практычная хітрынка, няхватка розуму — як прастадушнасць, а пыхлівая неадукаванасць спалучаецца з дзіцячай наіўнасцю. Агульную карціну дапаўняюць прадуманыя дэталі: дзіравыя шкарпэткі, спартыўны касцюм з надпісам «Adidas», імкненне «стрэльніц» чужыя цыгарэты замест сваіх, нават бутэлька, разбітая ў парыве гневу дзеля стварэння небяспечнай «ружачкі», — усё гэта малюе вобраз класічнага «гопніка» з горада альбо вёскі. Да таго ж Х.Х. сапраўдны кансерватар, не адкрыты да новага. Ён нават не вучыць мову краіны, у якую з'ехаў. Тут справа не толькі ў ляноце: герой вядзе асабісты лад жыцця, які прынцыпова не хоча мяняць, нават калі ў гэтым ёсць патрэба. Цалкам натуральна: людзі яго тыпу ўсё новае ўспрымаюць з асуджэннем, з недаверам ставяцца да прыхільнікаў інавацый.

Шчыра кажучы, выдатная работа (акцёр надзвычай удала ўжыўся ў ролю) і харызма Дзмітрыя Есяневіча паставіла для яго сцэнічнага партнёра Івана Патапава (А.А.) вельмі высокую планку. Нават па тэксце самой п'есы атрымліваецца, што Х.Х. — больш рэальны персанаж, чыя асоба напоўніцу адкрываецца глядачу. Зыходзячы з патрабаванняў да сваёй ролі, Іван Патапаў не мог надта «разгуляцца»: перад аўдыторыяй — няголены мужчына ў акуларах, тыповы высокамерны інтэлігент, які кажа занадта ўзнёслыя прамовы. Нягледзячы на тое, што ў параўнанні з месчачковым і эгаістычным Х.Х. менавіта А.А. павінен успрымацца як станоўчы герой, да яго міжволі ўзнікае недавер: разважанні пра глабальныя праблемы звычайна застаюцца толькі разважаннямі, а красамоўнае, насычанае метафарамі маўленне замяняе рэальныя дзеянні — разбірацца ў праблеме мала, трэба яшчэ працаваць над яе вырашэннем.

Да таго ж у героя Івана Патапава, у адрозненні ад яго апанента, зусім няма настальгіі: калі Х.Х. скардзіцца на адсутнасць мух на новым месцы (сумесь суму па Радзіме з упартым нежаданнем прымаць новыя паляпшэнні), то А.А. нават не заўважае такіх дробязей. Не памятаць пра мух — нармальна, але цалкам забыцца на ўсё, звязанае з мінулым жыццём, — дрэнны знак. Гэты чалавек ніколі не быў шчаслівым, а калі няшчасце — гэта ўнутраны стан, то ён будзе з чалавекам, куды б той не з'ехаў.

Разам з тым А.А. зусім не эгаіст. Наадварот, ён па-свойму стараецца дапамагчы суседу, хоча абудзіць у ім чалавечы гонар, прымусяць сысці з небяспечнай працы. На гэтым шляху ён дасягае пэўнага поспеху: заўважна, што Х.Х. чакае адабрэння ад свайго сужыцеля, сам адчувае, што ў яго светапоглядзе ёсць хібы. Пярэдадзень Новага года — лепшы момант, каб пачаць новае жыццё, асабліва калі параграфы Канстытуцыі наўпрост раскіданы перад глядачамі...

Дзмітрый Есяневіч і Іван Патапаў у спектаклі «Эмігранты».

А.А. гарыць ідэямі агульначалавечага вызвалення, а таму хоча зразумець псіхалогію людзей кшталту Х.Х. Нават калі А.А. насамрэч і не даследаваў яго асобу дзеля сваёй кнігі, то аўтар п'есы дакладна вывучаў такі тыпаж праз сваіх герояў, раскрываючы абодвух на кантрасце паміж персанажамі. Тут паўстае адно з цэнтральных пытанняў п'есы: што ёсць свабода? Ці існуе ўвогуле ідэальны раб? Паводле Мрожака, адказ — не, калі нават у такой істоты, як Х.Х., пачуццё чалавечай годнасці ўзяло верх над жывёльнымі патрэбамі ў сцэне са спаленымі грашыма. (Дарэчы, цікавы факт: цацка-«сейф» у п'есе — гэта сабака Плуца, што разумеецца і як сімвал багацця (ад ст. грэчаскага «Πλοῦτος»), і як намёк на так званую «амерыканскую мару».) Але ўсё не так проста. Нягледзячы на месчачковыя погляды і патрэбы Х.Х., ён зайздросціць багатым: гісторыя з цягніком на пачатку спектакля раскрывае глядачам яго ганарлівыя памкненні і жорсткасць, якая з'яўляецца ад жадання весці такое ж прыгожае жыццё. Ідэальны раб адначасова і ідэальны масавы рэвалюцыянер: ён пабаіцца ісці адзін супраць сістэмы, але абавязкова далучыцца да маштабнага руху, які прыдумала яму апраўданне і зніме адказнасць за ўласныя дзеянні.

Атрымліваецца, што рэальная свабода — гэта не дабро і не зло, а стан душы і адказнасць за свае ўчынкi, вольны выбар месца пражывання і працы. Славамір Мрожак не проста апісвае найбольш распаўсюджаныя матывы эміграцыі; у сваім творы ён паказвае і шлях да вяртання. Дакладна сфармуляваць прычыны, з-за якіх людзі гадамі застаюцца за мяжой, — гэта значыць даць ім тую нітку, якая з часам можа прывесці на Радзіму.

Дар'я ЧАРНЯЎСКАЯ

Наперад, да прэм'еры

Новы сезон у Купалаўскім тэатры зробіць акцэнт на маладых рэжысёрах

Сёлета артысты Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы пайшлі ў адпачынак пазней, чым заўсёды: усё дзеля таго, каб парадаваць глядача яркай прэм'ерай на пачатку перадюбілейнага сезона. 98 сезон скончыўся фінальным прагонам спектакля расійскага рэжысёра Андрэя Прыкатэнкі «Сон у купальскую ноч» у цудоўным перакладзе Алеся Разанава. За месяц да таго, як быць прадстаўленым беларускай аўдыторыяй, спектакль ужо цалкам падрыхтаваны: перад прэм'ерай 7 верасня, з якой пачнецца 99 сезон, артыстам застаецца толькі ўзнавіць гатовы матэрыял. Дарэчы, дзеля паказу «Сна ў купальскую ноч» упершыню парушылі традыцыю адкрываць новы тэатральны год з «Паўлінкі». Мастацкі кіраўнік тэатра Мікалай Пінігін патлумачыў, што гэта неабходнасць, а не новы кірунак: расійскі

рэжысёр, які ставіў спектакль, вельмі заняты, а таму яго прэм'еру нельга адкладваць.

Мікалай Пінігін адзначыў, што ў 99 сезоне Купалаўскі зверне ўвагу на работы маладых рэжысёраў. Так, Віталь Краўчанка ўвасобіць на сцэне твор Марціна Макдонаха «Вешальнікі» (гэты аўтар ужо вядомы мінчанам праз спектакль «Самотны захад»), а Дзмітрый Цішко паставіць «Ураджай» Паўла Пракко. Купалаўскі тэатр не забываецца і на нацыянальнае: рэжысёр Алена Ганум рыхтуе спектакль паводле кнігі Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях». Рэпертуар папоўніцца і работай самога Мікалая Пінігіна: мастацкі кіраўнік тэатра працуе над спектаклем «Блатныя і фрэры» па рамана Сяргея Пясецкага «Яблычак».

Мінулы сезон таксама быў багаты на прэм'еры. На галоўнай сцэне з'явіліся спектаклі паводле твораў Мікалая Гогаля і польскай пісьменніцы Ясіны Рэза: беларусы ўбачылі «Рэвізора» і «Талерантнасць» ад рэжысёра Мікалая Пінігіна. Камерная сцэна не засталася ў баку ад навінак — тут прадставілі пастаноўкі «Зямля Эльзы» (рэжысёр Алена Ганум) і «Радзіва "Прудок"» (рэжысёр Раман Падаляка). Спектакль «Радзіва "Прудок"», створаны паводле дзённікавай кнігі маладога беларускага пісьменніка Андрэя Горвата, нават выправіўся ў адмысловае турнэ: акцёры зладзілі эксклюзіўныя паказы ў Калінкавічах, дзе адбываліся асноўныя падзеі твора. У 98 сезоне Купалаўскі тэатр можа ганарыцца і больш значнымі гастроліямі: яго артысты праехалі па чатырох вялікіх гарадах Кітая з пастаноўкай «Чайка».

Дар'я ЧАРНЯЎСКАЯ

КіноАскап

Укадры

ПАЛЁТЫ — У МАРАХ І НАЯВЕ

Старт дадзены: у Беларусі пачаліся здымкі фільма са статусам «нацыянальны», што прадугледжвае стапрацэнтнае фінансаванне з дзяржбюджэту — тэматыка такая, што мае выключнае значэнне для краіны. Таямніцы лёсу народнага паэта Беларусі Янкі Купалы яшчэ доўга будуць вярэдзіць розумы. Сцэнарый Алены Калюновай створаны даўно, відаць, чакаў таго самага неаб'якавага рэжысёра, які возьмецца за адказную працу. Уладзімір Янкоўскі, вядомы як стваральнік фільмаў, серыялаў і кліпаў, даўно марыў пра адмысловую стужку, важную менавіта для нацыянальнай культуры. Рабочая назва карціны — «Пакуль будзе неба». Здымкі пройдуць не толькі ў Беларусі, але і ў Вільнюсе, Маскве, Санкт-Пецярбургу, каб больш дакладна перадаць атмасферу мясцін, дзе жыў паэт. Прадугледжана чатыры серыі для тэлебачання і кінаверсія. З-за таго, што ў цэнтры аповеду асоба Янкі Купалы, да праекта ўжо вялікая ўвага. Але гэта і накладае высокую адказнасць на стваральнікаў — як на здымачную групу, так і на кінастудыю «Беларусьфільм». Вынік нам павінны прадставіць ужо праз год.

Казка Алены Масла дала штуршок для працы над анімацыйным фільмам «Лагодны воўк» на кінастудыі «Беларусьфільм». Твор сучаснай беларускай пісьменніцы натхніў рэжысёра Наталлю Дарвіну, напэўна, і тым, што скіраваны на дабро і нават разбурае стэрэатыпы аб тых істотах, якія асацыяваліся са злом. Воўк можа таксама мець патрэбу ў дапамозе людзей — і яны бацьца, што жывёла зусім не страшная. Сапраўды, Алена Масла ўмее прыдумваць казачных персанажаў, вобразы якіх нібыта «просяцца» ў анімацыйныя фільмы, і, магчыма, фільм пра ваўка стане не адзінай казкай, што трапіць на кінаэкран. Рэжысёр Наталля Дарвіна ўжо супрацоўнічала з кінастудыяй «Беларусьфільм», гэтым разам ёй будуць дапамагаць мастак-пастаноўшчык Святлана Катлярова, гукарэжысёр Уладзімір Ярмоленка, рэдактар Маргарыта Шаграй. Адметна, што ствараць музыку для такой небанальнай казкі запрасілі гурт «Нагуаль», вядомы сваімі эксперыментамі.

Мемарандум аб супрацоўніцтве з трыццаццю міжнароднымі кінафестывалімі падпісаў Мінскі міжнародны кінафестываль «Лістапад». Гэта адбылося на кінафестывалі ў Шанхаі, дзе праз мастацтва вырашылі нагадаць пра Вялікі шэйкувы шлях, які аб'ядноўваў Усход і Заход. Падпісаны дакумент адкрывае магчымасці для культурнага абмену праз кіно, спрыяе разуменню нацыянальных традыцый: апрача галоўнага міжнароднага кінафоруму Беларусі, у працэс цяпер уключаны кінафестывалі Канады, Егіпта, Грэцыі, Індыі, Лівана, Новай Зеландыі, Філіпінаў, Літвы, Польшчы, Расіі... Што гэта нам дае? Па-першае, магчымасць прасоўвання свайго нацыянальнага кіно (спадзяёмся, будуць вартыя фільмы), запрашаць калег з краін-партнёраў у журы ці ў якасці гасцей на кінафестывалі, арганізоўваць сумесныя спецыяльныя праграмы. Кантакты дадуць магчымасць атрымліваць у праграму «Лістапада» адметнае кіно, якое не мае дыстрыб'ютара ў Еўропе. І момант, істотны для кінагаліны: магчыма, у працэсе супрацоўніцтва з'явіцца прапановы па кінапрадукцыі і дыстрыбуцыі фільмаў.

80-годдзе Юрыя Марухіна сёлета стане нагодай для вечарыны ў рамках Мінскага міжнароднага кінафестывалю «Лістапад», успомніць калегу збіраюцца майстры беларускага і расійскага кіно. Але памяццю пра майстра з'яўляецца і прыз за працу аператара імя Юрыя Марухіна, што ўручаецца на фестывалі. Яго прымаюць з гонарам. Нездарма.

Дакладнасць светаадчування, якая метафізічным чынам расцякалася па ўсім фільме. Гэта магла быць дакументалістыка (нават вельмі пафаснага савецкага зместу) ці мастацкія стужкі, на якіх Юрый Марухін працаваў як кінааператар. І гэтага ён потым вельмі хацеў дасягнуць у карцінах, якія ствараў як рэжысёр ужо з іншымі аператарамі. І вось дзіва: трапіўшы ў Мінск юнаком яшчэ падчас вучобы ў інстытуце, уладжэнец Разаншчыны застаўся тут назаўсёды. Мала таго, ён здолеў зняць фільмы з такім глыбокім адчуваннем Беларусі, што пасля іх прагляду кожны, нават знаўца гісторыі і культуры, перажываў адкрыццё далучанасці да зямлі, якая нараджае герояў, умее загойваць раны і адраджацца з попелу, валодае чароўнай прыцягальнасцю. Усяго ў прафесійнай скарбонцы Юрыя Марухіна больш за 35 фільмаў (мастацкіх і дакумен-

тальных). Некаторыя ляглі на паліцу з-за неразумення кінаначальствам асаблівай эстэтыкі. Звернем увагу на асобныя работы, у якіх выразна адчуваецца кінамова Марухіна, праз якую мы разумеем Беларусь.

«Магіла льва», знятая рэжысёрам Валерыем Рубінчыкам у 1971 годзе, стала адкрыццём у многім дзякуючы аператару Юрыю Марухіну. Паэма Янкі Купалы вельмі паэтычна загучала і ў кіно — гэта было неверагодна. Князь Машэка, які адстойвае гонар — свой і народа — уяўляецца дасканалым героем, які хоча справядлівасці і ладу на сваёй зямлі, бо яна таго вартая. Гэта паказвае камера — праз шматлікія метафары, якія візуалізуюць сюжэт і словы Купалы такім чынам, што глядач літаральна ўцягнуты ў тое, што адбываецца ў яго перад вачыма.

Магчыма, гэтую глыбіню адчування Юрый Марухін напрацаваў на папярэдніх карцінах, у прыватнасці «Усходні калідор» (1966 г.) рэжысёра Валянціна Вінаградава: тут часы Вялікай Айчыннай вайны, тэма мінскага падполля. Пра людзей, якія маглі думаць пра сябе, але былі гатовы да хваляры. Пра людзей, якія павінны былі трымацца разам і не раскалоцца, каб выжыць і змагацца. Здавалася б, такая патрыятыч-

Аператары рэдка трапляюць у кадр. Але аператара Юрыя Марухіна можна было здымаць падчас працы асобна. І нават яго аператарскія ўчынкi вартыя таго, каб іх зафіксаваць у кадры. Гэта цяпер здымаюць стрымы і відэа рызыкаўных людзей, каб адразу выкласці ў сеціва. А прафесійны подзвіг Юрыя Марухіна зафіксаваны ў кадрах дакументалістаў, калі дзеля прыгожай панарамы Мінска ён з камерай сядзіць на верталёце. Тое, дзеля чаго ён гатовы быў ісці на рызыку, засталася ў кадрах, знятых ім самім жа. Тое, што вельмі дзівіла ў кіно ў савецкі час, — яго адчуванне прыгажосці. Яго імкненне да гармоніі ў кадры, пра якое не заўсёды думаюць цяпер. Таму варта ўзгадаць гэтага чалавека.

ная тэма для таго часу, але лёс фільма аказаўся незаўздросным, яго нават папракалі ў антымастацкасці. Пры тым, што дзеля кадраў, напоўненых драматызмам, Марухін як аператар тут «лятаў» над здымачнай пляцоўкай, узняты на тросы.

Фільм «Маці Урагану» (1990 г.) паводле Уладзіміра Караткевіча адметны тым, што над ім Юрый Марухін працаваў і як рэжысёр, і як аператар. Сялянскае паўстанне XVIII стагоддзя супраць князя Радзівіла. І герой Васіль Вецер, які не хацеў супрацьстаяння, але воляю лёсу ўзначальвае пратэст. Юрый Марухін не шукаў лёгкіх шляхоў: у той час здымаць экранізацыі з гістарычнымі касцюмамі было не надта проста. Але ён меў сваё меркаванне пра добрае кіно, лічыў, што кінамастацтва павінна нараджаць любоў да прыгожага, годнага. І да той зямлі, якая любіць усіх. І ўсіх прымае (гэтая думка гучыць у яго тэлефільме «Радаўніца»). Юрыя Марухіна не стала ў снежні 2001 года.

У яго было шмат планаў — як творцы і як аднаго з тых людзей, што ўплывалі на існаванне кінагаліны. Але тое, што здзейснена, варта пераглядаць як кінакласіку — не толькі беларускаю, нават сусветную.

Марыя АСПЕНКА

Фільмы жніўня

СЯМЕЙНАЕ

Анімацыйны фільм «Па той бок акіяна» кітайскіх аўтараў Лян Сюань і Чжан Чунь уяўляе сабой казку-фэнтэзі, што прымушае разважаць пра пацуццё доўгу і магчымасць самаахвярнасці дзеля кахання. Фільм прадстаўлены ў Беларусі ў рамках праекта «Лістапад. Калекцыя», ужо стаў хітом на радзіме. Пры тым, што дэбютная работа рэжысёраў паўставала няпроста і зацягнулася больш чым на 10 гадоў. Але яны разумелі: гэта той выпадак, калі трэба быць цярылівымі і рабіць сваю справу. Нацыянальная міфалогія стала апірышчам у стварэнні фантастычнага свету акіяна, дзе існуюць духі, адказныя за змену параў года, але ў пару сталення яны могуць трапляць на зямлю ў абліччы чырвонага дэльфіна. Умова адна: не ўмешвацца ў жыццё людзей. Гэта няпроста, асабліва калі даводзіцца сустраць дзяўчыну, за якую можна нават памерці. І яна гатова зрабіць усё, каб уратаваць душу каханага, вярнуць яго да жыцця...

ДРАМАТЫЧНАЕ

Усё наша жыццё — гэта цырк, а людзі ў ім акрабаты (па аналогіі можна працягнуць: дрэсіроўшчыкі, ілюзіяністы, клоўны...). Такую мадэль рэчаіснасці прапанаваў бразільскі рэжысёр Карлас Дзіегес у драме «Шоу Містыка», знятай паводле Жоржы ле Ліма «Вялікі загадкавы цырк».

Праз магічны свет цырка распавядаецца гісторыя аўстрыйскай сям'і Ніпсаў. Усё, вядома, грунтуецца на каханні: Фрэд Ніпс ажаніўся з акрабаткай Беатрыкс насуперак волі бацькоў. Ад гэтага моманту ў іх свой свет — цырк, які Фрэд набывае для кахання. Ён становіцца домам для некалькіх пакаленняў гэтай сям'і: перад вачыма праходзіць фактычна цэлае стагоддзе — ад пачатку XX да цяперашняга часу. І рэжысёр ажыццяўляе гульні з часам з захапляльным чараўніцтвам, у гэтую плынь трапляюць і акцёры з Венсанам Касэлем у галоўнай ролі. Цырк — гэта месца, дзе спраўляюць баль не толькі містыка і цуды, а і людзі, кожны з якіх мае свае жарсці, прыхільнасці, захапленні. Нездарма стужку паказалі сёлета ў рамках 71-га Канскага кінафестывалю.

КЛАСІЧНАЕ

У праекце Cinemaskope толькі 18 жніўня можна паглядзець амерыканскую стужку 1951 года «Туз у рукаве». Але драматург рэжысёра Білі Уайлдэра падасца неверагодна актуальнай, таму што праз паўстагоддзя пасля яе выхаду людзі чытаюць газеты, сочаць за сенсацыямі і не асабліва імкнучца зразумець механізмы іх нараджэння. Герой фільма Чарльз Тэйтум — амбіцыйны, але не надта надзейны ў працы журналіст, шукае вартую тэму. І аднойчы падчас падрыхтоўкі рэпартажу даведваецца пра здарэнне: адзін прадпрымальнік расшукваў археалагічныя помнікі, трапіў у старую індзейскую шахту і не можа выбрацца. Што робіць чалавек і журналіст у такіх умовах? Чарльз вырашае, што гэта той самы выпадак, які можа надаць новы штуршок яго кар'еры. Ён раскручвае сенсацыю, прыцягвае ўвагу да сітуацыі, гэта дапамагае трымаць яго імя на першых палосах газет, але месца трагедыі ператвараецца ў балаган... Гэта была першая стужка Білі Уайлдэра, але яна здолела ўвайсці ў «залаты фонд» Галівуда.

Золаташукальнікі XXI стагоддзя

Аматарам беларускай музыкі імя Сержука Доўгушава добра знаёмае: майстра ведаюць як мультыінструменталіста, выпускніка опернага аддзялення БДАМ, лідара гурта «Vuraj» і арганізатара беларускіх «Спеўных сходаў». Нагода для сустрэчы сур'ёзная: гурт рыхтуецца да прэзентацыі альбома «Lito», у які ўвайшлі абрадавыя палескія песні. Пра новыя творы і старыя правілы творцаў наша гутарка.

Сержук Доўгушаў падчас экспедыцыі на Палессі.

— Вы адзначалі, што першае моцнае ўражанне ад народнай музыкі атрымалі дзякуючы песням «Ой лягала шэра перапёлка» і «Дробненькі дожджык» у выкананні Рыгора Барадуліна. Памятаеце, як знайшлі аўдыёзапісы паэта?

— Мы з удзельнікамі гурта захацелі стварыць новую праграму і пачалі шукаць беларускі фальклор. Запісы Барадуліна трапілі якраз нашай скрыпачцы Настасі Папавай, і яна прапанавала мне паслухаць, штосьці выбраць з гэтага матэрыялу. Памятаю, што вельмі ўразіў барадулінскі голас — такі моцны мужчынскі голас. Ды і самі мелодыі гэтых песень былі для мяне блізкімі і зразумелымі. А мелодыя, гучанне — гэта і было якраз тое, што нас тады больш за ўсё цікавіла, на чым мы будавалі сваю канцэпцыю. Так праца і пачалася.

— А калі вы ўвогуле пачалі захапляцца беларушчынай?

— На жаль, не з дзяцінства. У гарадку Балбасавы на Віцебшчыне, куды хадзіў у школу, не чуў ні мовы беларускай, ні музыкі. А вось ужо ў класе дзявятым пачаў набываць папулярную ў той час «Музычную газету». Тады і прачытаў, даведаўся, што ў Беларусі ёсць гурты «Палац» і «Троіца». Пазней прыйшла цікавасць да беларускай літаратуры. Моцна падабалася паэзія Уладзіміра Караткевіча і Анатоля Сыса.

— Чалавеку, які ніколі не займаўся фальклорам, з чаго варта пачаць вывучэнне традыцыйнай музыкі?

— Пачаць трэба з павагі і разумення, што народныя песні — карані ўсяго. Наша ментальнасць, наша мова, наша гісторыя — усё ёсць у народных песнях. У адрозненне ад песень-хвілінкаў, якія заўтра ніхто і не ўспомніць, народныя песні прайшлі праз пакуты і гістарычныя перыяды. Гэта, па-першае. А па-другое, народныя песні трэба пачуць «ужывую». Запісы амаль не перадаюць сілу такой музыкі. Этнограф Ірына Мазюк не раз казалі, што народная музыка — для фізічнага ўспрымання. Народныя спевы не былі сцэнічнымі. Нашы традыцыйныя песні заўсёды былі накіраваны на ўнутраны стан. Яны чымсьці нават нагадвалі супольныя медытацыі: мы спяваем — і ў гэтай вібрацыі жывём і адчуваем. Далейшы крок — трэба пачаць спяваць самім. Гэта таксама дапаможа лепш зразумець фальклор. І яшчэ важна імкнуцца ведаць, што варта слухаць, а што не. Часам тое, што падаецца як народнае, не з'яўляецца народным. Некаторыя творы могуць быць настолькі перайначаны, сапсаваны і пададзены так сцэнічна, што ўжо губляюць свой сакральны сэнс. Сёння з'явілася шмат новакладзеных песень. Яны гучаць быццам бы па-народнаму, але ў іх нават кампазітары ёсць. Таксама існуе шмат адаптацый: бяруць народную песню і, не разабраўшыся, якім быў арыгінал, спрашчаюць гучанне для слухача. Што яшчэ горш — дадаюць інструменты, якія там не маглі быць! Напрыклад, гармонік можа загучаць у старадаўніх абрадавых песнях... Я не супраць існавання неафальклору, але яго абавязкова трэба аддзяляць ад фальклору традыцыйнага.

— Вы, дарэчы, і казалі, што выступаеце супраць праслухоўвання музыкі без ведання яе гісторыі. Якія даведкі па гісторыі фальклору можаце параіць?

— Зараз у інтэрнэце існуе добрая медыятэка «ЭТ-НАЎСЁ», у якой можна знайсці шмат цікавых матэрыялаў. З інтэрнэт-крыніц таксама раю суполку папулярнага традыцыйнага беларускай музыкі «Тра-

дыцыя». Яшчэ мне вельмі падабаецца выданне Нацыянальнай акадэміі навук «Традыцыйная мастацкая культура беларусаў». Яно выходзіць у тамах, і разгляд музыкі і абрадаў адбываецца па абласцях. Важна, што да кнігі прыкладаецца аўдыёдыск, на якім захоўваюцца апісанія творы. Таксама я ўсіх заклікаю глядзець фільмы доктара мастацтвазнаўства Зінаіды Мажэйка. Акрамя жывапіснай візуальнай часткі, карціны каштоўныя тым, што ў іх можна пачуць галасы і пабачыць быт славуных спевакоў-самародкаў Сцяпана Дубейкі, Васіля Шведа. А яшчэ я ўсіх запрашаю на нашы «Спеўныя сходы»! Усе падрабязнасці і даты правядзення мы выкладваем у сацыяльных сеткі.

— Да якіх замежных тэндэнцый, накіраваных на развіццё народнай музыкі, можна, на ваш погляд, прыглядзецца і павучыцца?

— Напрыклад, у Польшчы, калі ты хочаш выдаць дыск з традыцыйнай музыкай, ты пішаш праект — і атрымліваеш на гэта грошы. Калі ты хочаш правесці фестываль, то таксама пішаш праект і таксама атрымліваеш грошы. Важна, каб для таленавітых людзей была падтрымка. Таксама хацелася б стварыць музычную школу, дзе людзі любога ўзросту маглі вучыцца іграць на традыцыйных інструментах. У нас ёсць штосьці падобнае, напрыклад, «Дударскі клуб». Але ўсё раскідана па розных месцах, а варта было б сабраць у адзіны цэнтр. Як зноў жа ў Польшчы, там ёсць так званая «Амбасада музыкі традыцыйнай» — гэта звычайная драўляная хага, дзе па вечарах праходзяць танцы, спевы, майстар-класы. Нам таксама патрэбна нейкая прастора, якая ўсё аб'яднала б.

— Зараз хацелася б пагутарыць пра ваш новы альбом «Lito», прэзентацыя якога адбудзецца ў кастрычніку. Вядома, што ў склад альбома ўвайшлі абрадавыя песні, сабраныя вамі ў этнаграфічных экспедыцыях на Палессі...

— Варта сказаць, што ў альбом увайшла толькі кропля з матэрыялу, які гурт «Vuraj» сабраў у экспедыцыях за чатыры гады. Асноўная частка песень знаходзіцца ў нашым архіве, над якой мы паступова будзем працаваць, адкрываць і выкладваць у інтэрнэт.

Захапляцца Палессем гурт пачаў яшчэ на пачатку сваёй дзейнасці. У той час мы задаваліся пытаннем: дзе нам, музыкантам, можна шукаць матэрыял — фольк жа быў не вельмі папулярны. Стараліся знайсці запісы, кнігі... Тады нам моцна дапамагла этнограф Ірына Мазюк: яна сказала, што фальклор найлепш адчуваеш тады, калі знаходзіш яго самастойна. Яна і падштурхнула нас да першай экспедыцыі на Палессе.

— Можаце, калі ласка, падрабязней расказаць пра арганізацыю такіх экспедыцый: што наконт тэхнікі, транспарту?

— Падрыхтоўка да экспедыцый, што ладзяць Акадэмія навук ці Акадэмія музыкі, патрабуе шмат часу. Яны вывучаюць рэгіёны на аснове ранейшых даследаванняў, распрацоўваюць пытанні для паездкі, складаюць брашуры. Таксама вельмі важна атрымаць дамову з Дамамі культуры ў рэгіёнах, куды плануецца паездкі.

Я не лічу сябе вялікім этнографам, але экспедыцыі вельмі люблю — гэта частка майго жыцця. У мяне ўсё проста з арганізацыяй. Я збіраю каманду з трох-чатырох чалавек, у нас ёсць свая машына, мы збіраемся — і едем. Важна скласці дакладны план: які матэрыял падчас паездкі мы імкнёмся знайсці. Затым мы выбіраем канкрэтную вёску і загадзя знаёмімся з кімсьці з гэтай вёскі. Часам едем у нейкі рэгіён, а па дарозе заязджаем у вёсачкі, пра якія раней нічога не ведалі.

Зараз падчас экспедыцый мы ставім перад сабой новыя задачы: не толькі спевы запісаць, але і сабраць фотаздымкі, гістарычныя матэрыялы. Па-другое, важна здымаць відэа. Калі раней не было такой магчымасці, то цяпер шмат вельмі якаснага абсталявання. Змянілася праца і над гукам. Сёння мы ўжо не на просты дыктафон запісваем, а едем з гукарэжысёрам, бярэм некалькі мікрафонаў — у выніку атрымаецца амаль студыйны запіс. І хаця сабра-

на ўжо вельмі шмат матэрыялу, усё адно ёсць унікальныя месцы, ёсць унікальныя людзі, спевы якіх варта захаваць. Так, некаторых спевакоў запісвалі раней. Але тады ім было сорок, а зараз — пад дзевяноста. Вельмі важна зафіксаваць іх сёння, бо яшчэ дзясятка гадоў — і нам прыйдзе шукаць фальклор не ў вёсках, а ў бібліятэках.

— А як складваліся адносіны з вясковымі жыхарамі? Усё ж праспяваць — незвычайная просьба...

— Палешукі — людзі прыроды, людзі адкрытыя, шчырыя. Яны і ў хату запрасяць, і стол накрываюць, і праспяваюць, і напрыканцы яшчэ пачнуць выбачацца: «Прабачце, калі што не так, мы ж простыя, вясковыя...» Мы павінны быць роўнымі. З жыхарамі часам неабходна проста пагутарыць пра жыццё. Бабулям можна і сябровак запрасіць. Бываюць выпадкі, што людзі ўжо дзясяткі гадоў не спявалі, тады ім трэба дапамагчы, распець іх. Бывае, некалькі разоў ездзім у адны і тыя ж месцы. Людзі раскрываюцца, смялеюць і ўсё больш аддаюць свайго «золата»... У нас за правіла прывозіць са лодкае, нейкія падарункі, каб у гэтых людзей засталася штосьці на памяць. Яны столькі для нас робяць! Будзе кепска, калі мы проста запішам і з'едзем. А яшчэ лічу, нельга хаваць тое, што мы знаходзім. Запісы абавязкова трэба ставіць на радыё, бо ўсе вясковыя старыя слухаюць радыё! Трэба агучваць нашых спевакоў. І вельмі важна вяртаць ужо студыйны матэрыял на землі, дзе ён быў знойдзены. Этнографам, кажуць бабулі, ездзіла шмат, а дзе іх запісы — ніхто не ведае.

— Запіс новага альбома «Lito» вы праводзілі ў варшаўскай студыі «TRstudio». Чым абумоўлены выбар студыі?

— «TRstudio» — адна з лепшых у Польшчы. Таксама гэта была магчымасць папрацаваць з вядомым гукарэжысёрам Томашам Рогула — намінантам на прэмію Амерыканскай акадэміі гуказапісу «Грэмі», прафесіяналам з вялікім вопытам працы ў лепшых студыях ЗША і Англіі. Гэта быў досвед дасканалай працы з вакалам: з дванаццаці мікрафонаў мы адбіралі той, які лепш за астатніх падыходзіў для майго голасу, рабілі шмат пробных запісаў, слухалі, вырашалі. Рогула даваў выдатныя парады!

— «Vuraj» — старажытнае палескае слова, значэнні якога — дабрабыт, рай, імкненне да шчасця...

— Калі наш унутраны сусвет будзе моцным, то нам нішто не зможна перашкодзіць: ні дзень, ні час, ні людзі. Ён проста пройдзе праз часы, праз сцены, праз краіны. І будзе рай вакол нас. І ў наш рай мы зможам запрасіць іншых. Так, часам нам перашкаджаюць акалічнасці, але мы павінны быць мацнейшымі за іх.

Марыя СТРАХ

Сілуэты Спадчыны

Аўтарскі праект
Уладзіміра Цвіркі

ЖАМЫСЛАЎЛЬ

Прыпыніўся каля рэдкай гаспадарчай пабудовы — спіхлера — з арачнай галерэяй, якая прымыкае да галоўнага фасада. Даследчыкі сцвярджаюць, што менавіта ў яго глыбокіх ды надзейных скляпеннях некалі захоўваліся радавныя архівы ўсіх папярэдніх уладальнікаў Жамыслаўля (цяпер Іўеўскі раён), у тым ліку, канечне, і апошніх яго гаспадароў — Умястоўскіх.

Вырашыў спачатку сфатаграфавач будынку спіртзавода, лядоўні, вартоўні і толькі потым падацца да самога палаца з афіцынамі, побач з якім непрыкметна калыхаліся воды запруджанай рэчкі Гаўі. Тут некалі існаваў вельмі рэдкі прыклад паркавай культуры, які насіў экзатычную назву «Венецыя».

— Можа, жадаеце купіць? — нечакана пачуў збоку ад мясцовага жыхара. Даведаўшыся, што я тут толькі за здымкамі даўніны, паскардзіўся:

— А то і зноў наш пакутнік стаіць без гаспадара. Праўда, прыязджаюць, цікавяцца, а каб набыць у маёмасць — далей слоў справа не ідзе. Былі нават і такія, што, здаецца, і паперы афармляць пачыналі, а потым некуды знікалі... Чаму так адбываецца, не ведаю, — зазначыў мужчына і пакінуў мяне сам-насам з паркам, з сажалкай ды з закінутым палацам на пакатым беразе ракі.

На гэтым месцы ў сярэдзіне XVIII стагоддзя стаяў драўляны сядзібны дом з мансардай пад высокім дахам. Пафарбаваны дом быў у белы колер і меў аж чатыры ганкі. Служыў ён спраўна больш як стагоддзе. Затым графіня Юзефа Умястоўская пабудавала новы цагляны палац. Пасля яе смерці старэйшы сын графіні Уладзіслаў разам з жонкай Янінай заняўся афармленнем пакояў, якіх у палацы налічваецца каля двух дзясяткаў. Трэба сказаць, ён з вялікай увагай падыходзіў да кожнай дэталі. Большасць мэблі, сталовага посуду, скульптур, мастацкіх палотнаў, люстраў, габеленаў ды іншых каштоўнасцей прывозілі з-за мяжы — з Вены, Венецыі, Парыжа. Але нешта стваралі і мясцовыя майстры, што сведчыць пра іх высокі прафесійны ўзровень. І нашы таленты маглі паспрачацца з замежнымі калегамі!

Асабліва каштоўнасць і абавязковая частка інтэр'ера кожнага пакоя — кафельныя печы ды каміны. Іншыя каштоўнасці на працягу гадоў былі разрабаваны, толькі яны і засталіся ўпрыгожваць пакоі ды маўкліва нагадваць, якое тут было багацце і росквіт,

якая неацэнная спадчына згублена. Нават сам палац не змаглі зберагчы, захаваць ад сучасных вандалаў і рабаўнікоў. Бязлітасны пажар 2013 года не змог канчаткова знішчыць будынак палаца. Шмат чаго было пашкоджана, але нават на гэтай стадыі, як казаў мясцовы жыхар, «пакутнік» можа яшчэ — пры нашай дапамозе — паўстаць ва ўсёй сваёй прыгажосці!

Шпацыруючы вакол палаца, каля афіцын і гаспадарчых пабудоў, уздоўж берагоў былой «Венецыі», увесь час адчуваў прысутнасць і былой велічы, і грандыёзнай працы, і творчага натхнення. Нягледзячы ні на што, усё гэта лунае ў паветры, яшчэ канчаткова не згіннула, прабіваецца паміж ствалоў і галін старых дрэў, асцярожна выглядае з-за вуглоў шматлікіх пабудоў, палыхаючыся новых, незнаёмых чалавечых крокаў.

Тое, што захавалася, не ведае, як сябе паводзіць: паверыць, адкрыцца насцеж зноў, каб падзяліцца скарбамі і нават таямніцамі? Адбудзецца ж гэта толькі тады, калі мы самі зменім свае адносіны і погляды на ўнікальныя архітэктурныя і прыродныя помнікі нашай спадчыны. Застаецца спадзявацца: так яно і будзе!

Што да сядзібы Умястоўскіх, пераломным момантам стаў час Першай сусветнай вайны. З яго пачалося рабаванне і разбурэнне Жамыслаўльскай жамчужыны. У 1914 годзе і палац, і наваколняя тэрыторыя былі прыстасаваны пад шпіталь і дом адпачынку для нямецкіх салдат. За такую гасціннасць яны яго і абрабавалі. Вярнуўшыся сюды ў 1921 годзе, Яніна Умястоўская ўжо не мела тых сродкаў ды здароўя, каб вярнуць былую веліч палацу і сядзібе. З часу пахавання мужа, графа Уладзіслава, які памёр у 1905 годзе, яна яшчэ каля дзесяці гадоў адна гаспадарыла ў Жамыслаўлі. Пасля 1922 года перадала сядзібу бязвыплатна Віленскаму ўніверсітэту, а сама канчаткова з'ехала жыць у Італію. Але і адтуль графіня падтрымлівала сувязь з Радзімай, высылала сродкі на розныя дабрачынныя справы сядзібы, а таксама на рамонт касцёла ў Сьютотніках...

Хацелася яшчэ з некім паразмаўляць, пачуць хоць невялічкую надзею на тое, што з'явіцца чалавек, які захоча быць тут сапраўдным гаспадаром, у якога хопіць сродкаў і жадання хоць часткова аднавіць былую сядзібу Умястоўскіх.

Дарэчы, той шэры і халодны восеньскі дзень, калі я наведаў сядзібу, надарыўся летась. Можа, ужо цяпер збываюцца мае жаданні, і яна вось-вось адчыніць дзверы сапраўднаму гаспадару?..

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная
калегія:
Тасцяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барскоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
аддзел прозы і паэзіі — 292-56-53
аддзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друк
16.08.2018 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1288

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 2970
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца,
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацыі.